

בעזרת השם יתברך

וועד העירוב

286 - 16 עמודים

קונטרס יסודי ההיתר לתיקון
עירובין בעיירות גדולות,
בפרק א' יתבאר ההיתר מצד
דבעינן ס"ר בוקעין בו בכל
יום, ויתבאר דעת הפוסקים
מגדולי האחרונים, דאפילו
בעיר שיש ס"ר המפוזרים
בהרחובות, אינו רה"ר רק
באותו רחוב שעוברים שם
ס"ר בכל יום.

מאת הרב אברהם פאללאק
שליט"א, ר"מ בישיבת
חתן סופר, ברוקלין

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

בהיות שתקנו עירובין בצוה"פ בשכונת בארא פארק, עפ"י הוראת כמה וכמה רבנים שליט"א, והוא עומד תחת השגחת הרה"ג אבדק"ק סעדרהעלי שליט"א, ובהתייעצות בי"ד המיוחד לעניני העירוב, ומאודך יש כמה וכמה רבנים שליט"א המנגדים לתיקון עירובין בעיר ברוקלין מטעמים שונים, אמרתי להעלות על הכתב את הנלעג"ד ביסודי ההיתר שעליהם סמכו בכמה עיירות גדולות לחקן עירובין בצוה"פ, וכגון בעיירות הגדולות בא"י, ופשוט אשר כל דברי בזה הם לליבון הלכתא ללמוד וללמד, ולא להורות הלכה כלל ועיקר, כי למעשה הדבר מסור רק לגדולי ההוראה, הרבנים הנאונים שליט"א, וכל דברינו בזה אינם אלא לכירור וליבון הלכתא מעיקרא דדינא, ולא לדון למעשה אם לסמוך על העירוב ולמלטל או לא

והנה במאמר זה יתבאר ב' עמודי ההיתר, בפרק א' יתבאר ההיתר מצד דבעינין ס"ר בוקעין בו בכל יום, ויתבאר דעת כמה פוסקים מגדולי האחרונים, דאפילו בעיר שיש ס"ר המפוזרים בהרחבות, אינו רה"ר רק באותו הרחוב שעוברים שם ס"ר בכל יום, ובפרק ב' יתבאר עוד צד גדול להתיירא עפ"י דעת כמה פוסקים דבעינין שיהא הרה"ר נמשכת ביותר ממש בלי שום עיקום, והנה היתרים הנ"ל שווים לכל העיירות הגדולות, וכמו שנהגים כהיום בעיירות הגדולות בא"י, ולענין שכונת בארא פארק ניתוסף עוד סמך גדול להתיירא, מצד היקף ג' המחיצות שממכיב להשכונה, ואמנם במאמרינו הזאת נייחד הדיבור לב' עמודי ההיתר הנ"ל, השווים לכל העיירות גם לאלו שאין להם היקף מחיצות.

פרק א' בדין בקיעת ששים רבוא

ובאמת שאין שום מקום ספק בזה כלל, שכן מוכח בדברי הב"א בכמה מקומות וכפי שיתבאר.

[ב] ונקדים תחילה דהנה בשו"ת בית אפרים סי' כ"ו בסופו מביא מספר דרך אני', ששמע מהגאון בעל פני יהושע, הטעם שמצינו שהזהיר משה על ההוצאה דוקא לאחר ששמע והמלאכה היתה דים, עפ"י מה שפירש"י בחומש שבחשבון מחצה"ש שנתנו ס"ר נשלם מאת ככר כסף שהי' נצרך לאדנים, עי' רש"י פרשת פקודי ל"ח כ"ו, ולכן ע"י ששמע משה שהמלאכה היתה דים, זאת אומרת שכבר יש מאת ככר כסף, ודון מינה שהגיע חשבון מחצה"ש לס"ר, וכתב הב"א וז"ל: "מחשבון הזה ראה שיש ס"ר, והוי רה"ר גמור מעתה, לכך צוה על ההוצאה, ודפח"ח".

[ג] ונתבונן מעט בדברי הפנ"י האלו שקלס"י הב"א, הרי בשעת יציאת מצרים מקרא מלא דיבר הכתוב שהי' כשש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף, ולבד מערב רב, והי' חשבון כללות ישראל טף ונשים ביחד עם הערב רב כמה מלין אינשי, ובחטא העגל לא מתו אז כי אם כשלשת אלפי איש, אי"כ הרי בודאי ידע משה שיש ס"ר אינשי בכלל ישראל ולא הי' שום ספק בזה, וממילא

סימן א

ביאור שיטת הבית אפרים

יבואר בו שיטת הבית אפרים, שאפילו בעיר שיש בו ס"ר תושבים או יותר, אין רה"ר רק באותו רחוב שעוברים בו ס"ר כל יום, ושארן מצטרפין הס"ר מכל רחובות.

[א] הנה יש שעוררו ע"ד היתר תיקון עירובין בצוה"פ בשכונת בארא פארק, עפ"י מה שמפרשין שיטת הב"א, שלהיות רה"ר דאורייתא, סגי בזה שיש ס"ר שנמצאים בקירוב מקום, ויש אפשריות שיעברו בו ס"ר ביום אחד, ואע"ג שלעולם לא משכחת כן, וממילא לפי"ז יוצא להם לדינא דבעיר שדרים בו ס"ר כמו ברוקלין, הוי כל רחובותי' רה"ר.

ואמנם ברור דאינו כן, לדעת הב"א (וכן הוא גם דעת הרבה מגדולי האחרונים וכפי שיתבאר להלן) בעינין שיהא דרכם של אלו הס"ר הדרים בקירוב מקום, שיעברו באותו הרחוב **ברגילות ובתמידות**, ויתבאר שכן פירש המהרש"ם ועוד גדולי הפוסקים את כוונת הב"א, ואין חילוק בזה בין בעיר ובין בשדה, **אין רה"ר רק רחוב שמצוי ושכיח שעוברים בו ס"ר ביום אחד**,

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

בבוקר, ואז הוא שנעשה רה"ר, משא"כ במחנה ישראל שלא היו הולכים שם ס"ר ברחוב אחד, וכן במחנה לוי' שעד אותו זמן לא היו בוקעין ס"ר באותו רחוב, לא הי' רה"ר.

הרי לנו דעת הפני יהושע שאפילו בעיר של כמה מליון תושבים, אין רה"ר רק באותו רחוב שעוברים בו ס"ר כל יום, (וכן כתב הפנ"י בחי' למס' שבת ומובא בדברינו להלן), והכית אפרים מביא דברי הפנ"י האלו וקלס"י, ומוכח בכיורר שיטת הפנ"י והב"א דלא נעשה רה"ר בזה שיש בהעיר ס"ר תושבים, אלא בעינן שיעברו בו הס"ר ברגילות, עד שיהא שכיח ומצוי שיעברו ס"ר ביום אחד.

מבאר עוד כמה מקומות בתשובת הב"א דמוכח דבעינן שיהא שכיח שיעברו הס"ר באותו הרחוב

[1] ובאמת דעת הב"א מבואר להדיא כמה פעמים בלשונו באותו תשובה לכל מעיין בצדק, דלא סגי בזה לחוד שיש ס"ר המצויין בקירוב מקום שאפשרי במציאות שיבואו, אלא בעינן שיהא הס"ר שכיח התם טובא, שיהא דרכם של אלו הס"ר לעבור באותו הדרך בקביעות, וכן פירשוהו גדולי הפוסקים המהרש"ם בח"ג סי' קפ"ח המנח"א בח"ד סי' ג', המנח"י בח"ח סי' ל"ב, ויבואר דבריהם להלן, ומתחילה נביא כנאן קצת מדברי הב"א ככתבו וכלשונו, שמזה מוכח כדעת האחרונים הנ"ל, ששיטת הב"א דאין רה"ר רק אי שכיח ומצוי שיעברו ס"ר באותו הרחוב ביום אחד.

[2] ע"י בדף מ"ד ע"ב כמה שכתב לפרש הא דאיתא במס' שבת דף ו' ע"א, לענין מדבר בזה"ז שאינו רה"ר, וכתב זו"ל: "דודאי לאו במדבר שמם לגמרי מיירי, רק איכא שיירתא טובא דאולי ואתו כו' מ"מ כיון שהרבים אינם מצויין שם כל שעה, אע"ג דלפי רוב ההולכים שם לפרקים, יעלו למנין ששים רבוא לא איכפת לן, כיון שאין מצויין שם כל שעה עכ"ל, וכן ביאר מזה עוד להלן מ"ו ע"א זו"ל: "ומה שכתב מדברי רש"י בשבת שפ"י כאן בזה"ז דהולכי מדבריות לא שכיחי, כבר כתבתי בזה לעיל

נמצא שהי' מחנה ישראל עיר שדרים בה כמה מליון תושבים, וכמוש"כ באג"מ שמסתמא במדבר הי' כחשבון ג' מליון אינשי ביחד עם הנשים והטף והערב רב, ויש ס"ר בקירוב מקום, ולמה לא הזהיר על ההוצאה עד ששמע והמלאכה היתה דים, ולמה הוצרך לחשבון כל עיקר, הרי יש כאן עיר של ס"ר, ויש ס"ר בקירוב מקום, ואפשר שיבואו כולם ביום אחד.

[ד] אלא ודאי פשוט, והאמת יורה דרכו, שמוכח בכיורר בדעת הפנ"י, והדרך אני, והב"א, שאע"ג שבדודאי הי' דגלי מדבר עיר של ס"ר, לא הי' רה"ר כלל, וגם מחנה לוי' לא הי' כלל רה"ר, והטעם משום כדי שיהי' רה"ר בעינן שיהא ס"ר עוברים על אותו הדרך כל יום, לא שנא בעיר ולא שנא בשדה, ואפילו אם יש בקירוב מקום ס"ר המשתמשים בו כשצרכים, ואפשר שיבואו ביום אחד, לא מהני זה כלל, ואין רה"ר רק אם יש ס"ר עוברים בכל יום באותו הרחוב, וזה באמת ידע משה שאין שום רחוב ככל המדבר שעוברים בו ס"ר בתמידות, וממילא שאין שם שום רה"ר ואפילו במחנה לוי', ואין שום צורך להזהיר על ההוצאה, והי' המציאות שם במדבר בדיוק כמו שהוא היום בעיר ברוקלין ובכל עיירות גדולות, שכמעט ולא שכיח רחוב שיהא עוברים בו ס"ר, ולזה אין מן הצורך להזהיר על ההוצאה כלל.

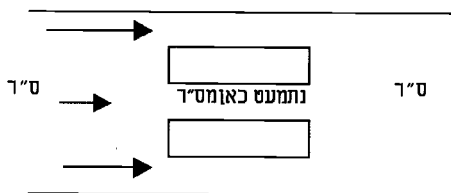
[ה] ורק לאחר שנודע שהמציאות נשתנה, שבאותו התקופה בשעת נדבת המשכן, היו מרבים העם להביא, והיו באים כל יום בבוקר בבוקר להביא נדבת המשכן, וראה ע"י מנין הככר כסף שהגיע מנין העוברים לס"ר, והם הביאו עוד נדבה בבוקר בבוקר, אז הוא שנעשה מחנה לוי' רה"ר, ובלשון הפני יהושע "ומחשבון הזה ראה שיש ס"ר והוי רה"ר גמור מעתה", הרי דייק הפנ"י שראה משה דהוי רה"ר גמור "מעתה" דייקא, ולא שנתגלה לו שהי' רה"ר כאן למפרע משום שהי' עיר של ס"ר, אלא "מעתה" שנשתנה המציאות והתחילו להיות ס"ר עוברים בתמידות, אז נעשה רה"ר, וכן ע"י גם משכנ"י שכתב להדיא כעין זה שלפי שיטת הטור והמחבר דבעינן ס"ר עוברים כל יום, ילפינן זה מנדבת המשכן שנאמר בו שהביאו נדבת המשכן בבוקר

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

כל שעה", וכללו של דבר בעינן שיחא "ר"ה ס"ר בוקעין ושכיח התם טובא", ודוקא אז הוי רה"ר, וממילא פשוט ברחוב כמו אשען פארקווע"י שאין עוברים בו בדרך הרגיל כל יום אלא לכל היותר מאה וחמישים אלה, ואין ס"ר בוקעין ושכיח התם טובא, בודאי פשיטא שאינו רה"ר כלל, ואע"ג שיש ס"ר הדרים בקירוב מקום ויש אפשרות שיבואו ביום אחד, אין זה כלום.

אי הוי רה"ר ע"י שיש ס"ר יחידים הרגילים לעבור בו, [ויומו של זה לאו כימו של זה] או דבעינן שיחא רגילין לעבור כל הס"ר ביום אחד

[יא] ונראה שמוכח עוד בדעת הבית אפרים, שאפילו ברחוב שיש ס"ר יחידים שכל אחד מהם עובר שם ברגילות, רק שמאיוזה סיבה לעולם לא משכחת שיעברו שם כל הס"ר ביום אחד לא הוי רה"ר, דאנן בעינן שיחא שכיח ומצוי שיעברו בהרחוב כל הס"ר ביום אחד דוקא, דעי' ב"א דף מ"ז ע"א, שמפרש הא דב' בתים בב' צידי רה"ר דלאו דוקא בב' צידי רה"ר ממש, אלא שהרה"ר רחב הרבה יותר מט"ז אמה, ויש מחיצת הבתים באמצע, והרבים בוקעין בהדרך בין הבתים, וגם אחורי הבתים מב' צדדים ראה בהציוור, והיינו

שח"ס"ר מתחלקים, ויש הבוקעין באמצע בין הבתים מצד זה לצד זה, ויש הבוקעין בחצד מאחורי הבתים, ועי"ז נמצא ממילא שבמקום שבין הבתים שם ע"כ נתמעט משיעור ס"ר, כי יש שהולכים מאחורי הבתים, וכתב בזה הב"א דהוי כולו רה"ר גם בין הבתים, ואע"ג ששם לא עוברים ס"ר, והטעם כתב משום דהוי כמו מבוי שנתקצר באמצע משיעור ט"ז, דמבואר בשו"ע דכיון שיש מב' הצדדים שיעור ט"ז מתבטל האמצע להב' צדדים, וכמוש"כ הרשב"א דא"א לרה"ר שתתלקט במלקט, וכמו"כ כתב הב"א לענין נתמעט באמצע מס"ר, דא"א בכל פינות שאתה פונה שיח'י שם ס"ר בוקעין וכיון שמב'

דכוונתו דאע"ג דאיכא שיירתא טובא דפרשי בהברא ומאן מפייס אם לא יעלו לחשבון ס"ר, מ"מ כיון דעכ"פ לא שכיח כולי האי, ואנן בעינן שיח'י מצויין ס"ר עכ"ל, הרי כתב להדיא, דאע"ג שיש באמת ס"ר המשתמשים והולכים בהמדבר לפרקים, "ומאן מפייס אם לא יעלו לס"ר" מ"מ אינו רה"ר בשביל כך, והטעם בזה כתב "דעכ"פ לא שכיח כולי האי ואנן בעינן שיח'י מצויין ס"ר", והנה כד דייקת שפיר תראה שלא כתב שאינו רה"ר מטעם שח"ס"ר אינם כאן בקירוב מקום, והטעם בזה פשוט, דכיון שחב"א מפרש דמיייר בהמדבר כזה שיש שיירתא טובא, א"כ מסתמא יש גם עיירות מסביב להמדבר, ושפיר הם בקירוב מקום, אלא דייק הב"א דמה"ט אינו רה"ר משום דלא שכיח כולא האי ואנן בעינן שיחא מצויין בו כל שעה ס"ר.

[ח] ועי' עוד שם דף מ"ד ע"ב: "אע"ג דשכיח שיירתא דאזלי והוא ג"כ מעבר לרבים ההולכים במדבר בישימון דרך שם ממדינה למדינה, מ"מ כיון דלא שכיח רק לפרקים, אין מצטרפין להיות כר"ה שס"ר בוקעין ושכיח התם טובא" עכ"ל, הרי מבואר להדיא דבר"ה בעינן שח"ס"ר יעברו שם בתמידות עד שיחא שכיחא התם טובא, ולא רק שמסור לרבים שדרים בקירוב מקום ואפשרי המציאות שיבואו, אלא בעינן שישתמשו שם הס"ר בתדירות, ושיחא "שכיח התם טובא".

[ט] וכן שם, "אך לרש"י בעינן דרך הסלולה לס"ר המצויין שם בקירוב מקום, ועוברים ושבים שמה בכל עת, עד שאפשר שביום אחד יעברו כולם בדרך החווא", הרי להדיא דלא סגי במצויין שם בקירוב מקום בלחוד רק חוסיף הב"א, דבעינן שיעברו שם אלו הס"ר בכל עת, והטעם בזה שאם אינו משתמש בהדרך הזה בקביעות, לא נחשב זה רשותו, והיינו דפליגי המשכנ"י והב"א, דלהמשכנ"י בזה שיש רשות ויכולת לס"ר שיעברו במקום הזה, כגון שיש דרך ומעבר שיכולים לבא לשם כל מי שירצה, נחשב כאן רשות של ס"ר, ושלטו ב"י ס"ר, אבל להב"א, לא נחשב בזה רשות של ס"ר, אלא ע"י שיש ס"ר העוברים בקביעות במקום הזה, ואז נקרא רשות של ס"ר.

[י] הרי מבואר להדיא שיטת הב"א דבעינן שאלו ח"ס"ר הדרים שם בקירוב מקום יהא דרכם להיות "עוברים ושבים שמה בכל עת", ו"מצויין שם

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

ביאור כוונת הב"א במ"ש שצריך שיהא
"אפשר" שיבואו הס"ר ביום אחד

[כ] ועי' בית אפרים שחון ממה שהצריך שיהי' הס"ר שם בקירוב מקום עוד חוסיף תנאי אחר, "עד שאפשר שביום אחד יעברו כולם" והפירוש בזה, שיהי' שכיח שיעברו כאן ס"ר ביום אחד, ובזה מקרי אפשר, וכמוש"כ המהרש"ם בח"ג סי' קפ"ח עפ"י דעת הב"א, דכל עיר שאינו מצוי ושכיח שיעברו בו ס"ר ביום אחד אינו רה"ר, וכדי לבאר הדבר יותר נקדים קושית המשכנ"י על הב"א.

דהנה המשכנ"י בתשובתו חשנית להב"א (דף קכ"ו בד"ה ומה) נתקשה בכוונת דברי הב"א במה שכתב "עד שאפשר שביום אחד יעברו" וז"ל: "גם מה "האפשר" הזה שכתב מעכ"ת, ואם הכוונה שאף שמעולם לא יעברו כיון שאפשר כו', מנא לי' למר הא לדעת המפרשים בדעת רש"י ז"ל וכמה פוסקים כתבו בפירוש דבעינן שיהי' ס"ר בוקעין בכל יום כמש"ל מזה, והיינו זה נכנס וזה יוצא כו' אבל מחנה ישראל לא הי' דריסת רגלם מצוי' תמיד אלו לאלו, לכן לא הוי רה"ר לדעתם, אף שאפשר לס"ר שבקירוב מקום לעבור אין זה כלום לדעתם, ואם הכוונה שעכ"פ באיזה יום יעברו כולם מה גבול יש בדבר אם יום או ימים לשנה, ואין לנו פשרה בזה אלא או דבעינן ס"ר בוקעים בכל יום כדעת המפרשים בדעת רש"י, או דלא בעינן רק שתהא דריסת רגל ס"ר מצוים שם אף בימים רבים, כיון שעכ"פ רגלם מצויים שם הוי רה"ר, וזו דעת ר"טב"א ורא"ז בדעת רש"י עכ"ל.

[ג] והנה עלינו להתבונן בב' הצדדים של המשכנ"י, דלכאור' תינה צד הא' שכתב המשכנ"י שהפי' הוא אפשר ואע"פ שלעולם לא יעברו, זה מוכן דהפירוש אפשר הוא, שיש מציאות בעולם שיהי' כן, והוא אפשרות במציאות (possible) ואף שהוא מציאות רחוקה, דהא לעולם אינם עוברים שם ס"ר, מ"מ אפשר מקרי, ואמנם צד הב', שיהי' עוברים באיזה יום, איך יהי' זה הפי' בהלשון אפשר, אלא ברור, דכוונת המשכנ"י דבאמת בתיבת "אפשר" יש ב' פירושים, יש לפרשו כנ"ל מלשון אפשרות המציאות ואפילו רחוק המציאות מקרי אפשר, ועוד יש לפרשו מלשון ספק השקול, שאפשר ויתכן שיהי' כן,

הצדדים יש ס"ר בוקעין גם האמצע יש לו דין רה"ר עיי"ש בכל דבריו.

והנה הכא דמייירי שיש ס"ר בוקעין מב' הצדדים, והטעם שנתמעט הס"ר באמצע, הרי הוא משום שהמקום שם מתקצר ע"י הכתים, וממילא שהולכים הרבה מאחורי הכתים, אבל ודאי שזה הדרך שבין הכתים יש ס"ר יחידים המשתמשים בו ברגילות, ובוקעין בו מצד זה לצד זה דרך המבוי, רק שפעם הולך זה בהצד שמאחורי הכתים, ופעם הולך בין הכתים, אבל ודאי שיש ס"ר שעוברים בדרך זה בקביעות, וכמוש"כ הב"א שם וז"ל: "ואפילו לפירש"י שאין רה"ר רק בבקיעות ס"ר ר"ל וא"כ ככה"ג שאין כל בני הרה"ר בוקעין שם שהרי מקצתן בוקעין בצידי המבוי מזה ומזה כפי רוחב הרה"ר, אבל במבוי עצמה אף שיש בקיעה מכאן ומכאן מ"מ אין כל בני רה"ר בוקעין שם, וא"כ אין כאן בקיעת ס"ר, כו' וממילא כיון שיש רה"ר מכאן ומכאן בטל לגבי רה"ר, והוי כרה"ר כמו בין העמודים עכ"ל, ועיי"ש בכל דבריו דקאי על דברי הג"א ומביא שם לשון הג"א דמייירי דבקעי כל בני העיר בהמבוי ההוא עיי"ש.

ומבואר להדיא דמייירי כה"ג דכל בני העיר בקעי דרך המבוי מהרה"ר שמצד זה להרה"ר שבצד האחר, רק דממילא נתמעטו מס"ר כפי רוחב הרה"ר, היינו שמה שאין כל הס"ר עוברים דרך המבוי הוא מצד שהרה"ר הוי רחב הרבה, וממילא אותן שהולכים בחלק מהרה"ר המכוון נגד אחורי הכתים ממילא לא יבוא לתוך המבוי, ונמצא שבודאי יש ס"ר יחידים העוברים דרך המבוי ההוא ברגילות, דאטו יש איזה סיבה שיעבור כל פעם רק מאחורי המבוי, רק שלעולם לא משכח בהדרך שבין הכתים שיהי' שם ס"ר עוברים ביום אחד, אבל המבוי ההוא בודאי משתמש לס"ר יחידים ברגילות, וא"כ תקשי למה צריך כאן לבא מדין מבוי שנתקצר, הא יש ס"ר המשתמשים במקום הזה ממש, ואין לך ס"ר בקירוב מקום ועלילות ואפשרות יותר מזה, אלא ודאי מוכח דצריך שיהי' שכיח שיעברו ביום אחד כל הס"ר, ולא מהני כלל מה שיש ס"ר יחידים שרגילים לעבור במקום הזה, רק בעינן שיהא מצוי שיעברו כל הס"ר ביום אחד, וכיון שלעולם לא משכח כאן ביום אחד ס"ר בוקעין, אינו רה"ר.

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

ובזה מיושב קושית המשכנ"י, דבודאי א"א לפרש "אפשר" אע"פ שלעולם לא יעברו שם ס"ר, וכמוש"כ המשכנ"י דכמה פוסקים כתבו בפירוש בדעת רש"י דבעינן ס"ר בוקעין כל יום, אלא הפי' דבעינן שיהא שכיח שיעברו שם ס"ר, ובזה מקרי אפשר, היינו שיתכן שיהי' כן, וזהו גם כוונת הפוסקים במ"ש כל יום שהוא לשון רגילות, ולא כל יום ממש, עד שאם יחסר יום אחד בשבוע יתבטל ממנו דין רה"ר, ולפי"ז אין שום סתירה לדברי הב"א, ממ"ש הפוסקים דבעינן שיעברו ס"ר כל יום.

[טו] וכן מוכח בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי'ד) הביאו האדמו"ר ממונקאטש שליט"א בתשובתו אודות היתר טילטול) שכתב לענין עיירות הגדולות, שיש בהם ס"ר, שרחובות הגדולים מקום המסחר ביותר, שם הוא רה"ר, דבודאי בוקעין בו ס"ר ביום, ומשמע להדיא אבל בשאר רחובות אינן רה"ר, ורק בהרחובות הגדולות ששם עוברים ס"ר ביום שם הוא רה"ר, ובהמשך דברי המנח"א שם כתב להדיא שדבריו בזה הם עפ"י "הב"א אשר העמיק חרזיב בזה בארוכה", ומבואר שהבין המנח"א בדעת הב"א שרק אותן הרחובות ששכיח בהן ס"ר הם רה"ר ולא שאר הרחובות העיר, ואע"ג שנמצאים ס"ר בקירוב מקום לכל הרחובות, והרי "אפשר" במציאות שיבואו שם ס"ר, אלא מוכח דבעינן דרך דשכיח שיעברו בו ס"ר, ולא מהני אפשרות בעלמא, וכמוש"כ מהרש"ם.

[טז] וכן מוכח גם דעת המנח"י בח"ח סי' ל"ב שלאחר שמעתיק כל לשון הב"א סיים שעכ"פ אין לעשות שום קולא בזה שיש יום אחד שאין עוברים שם ס"ר, ומשמע ברור דעכ"פ בעינן

דעת הב"א דבעינן שיעברו הס"ר בתמידות, ומזה מוכח דלא כהטועים כהכנת הב"א דדי בזה שיש ס"ר בקירוב מקום דא"ב אך יפרנס לשון המחבר, דודאי הפי' בפשוטו דבעינן שיעברו ממש הס"ר בכל יום כמוש"כ מהרש"ם.

וגם במהרש"ם שם כתב לפרש הא דהעגלות הי' רה"ר, וזה משום שהי' שכיח ומצוי שיבואו אלה מפה ואלה מפה, ולא כתב משום שהי' מחנה ישראל בקירוב מקום והי' אפשר שיבואו, ומוכח ג"כ בנ"ל דהפי' שצ"ל שכיח שיבואו שם ס"ר.

(probable) אבל מציאות רחוקה לא מקרי אפשר שיהי' כן, שכמעט ברור שלעולם לא יהי' כדבר הזה.

והיינו דמספקא לי' להמשכנ"י איזה מין "אפשר" קאמר הב"א, ומקודם כתב כפי' הא' דהיינו אפשר אף שלעולם לא יעברו מקרי אפשר, ועל זה מקשה המשכנ"י דא"א לומר הכן דהא הפוסקים כתבו להדיא דבעינן שיהא ס"ר עוברים כל יום, ואח"כ כתב דאת"ל שכוונת הב"א כפי' הב' דפי' אפשר הוא כמו ספק השקול, שיש מקום להסתפק אפשר יהי' כן, ולזה בודאי בעינן שעכ"פ יהי' משכחת כן לפעמים, דאם לעולם לא משכחת שעוברים בו ס"ר והוא מציאות רחוקה, הרי אינו בגדר "אפשר ויתכן", ובזה מקשה המשכנ"י, א"כ מה גבול יש בדבר, אם יום או יומיים בשנה משכחת שעוברים בו ס"ר ע"י החשתמשות הרגילה, דילמא בזה כבר מקרי אפשר.

[יד] ואמנם עי' שו"ת מהרש"ם ח"ג סי' קפ"ח שתפט בפשיטות בכוונת הב"א שהפירוש הוא כהצד הב' הנ"ל של המשכנ"י דמ"ש הב"א "אפשר" הכוונה שיתכן ויהי' כן, ויש מקום להסתפק אולי ויעברו בו ס"ר ביום א', אלא שהמשכנ"י נתקשה מה גבול יש בדבר, ובזה ס"ל למהרש"ם שהגבול בהדבר הוא אם "שכיח ומצוי" שעוברים בו ס"ר ביום אחד, או יש ספק כל יום אפשר היום יעברו ס"ר, והגבול בדיוק כמה פעמים בשבוע צריכים שיעברו בו ס"ר ביום א', באמת לא נתברר בדברי המהרש"ם, אך בכללות ס"ל שצריך להיות מצוי ושכיח שיעברו ס"ר ביום אחד, וכמוש"כ בשו"ע דבעינן שיעברו בו ס"ר כל יום, והלשון כל יום הוא לשון רגילות וכנ"ל^א, ולא דבעינן שיעברו בו ס"ר כל יום ממש, אבל עכ"פ שיהא שכיח שעוברים שם ס"ר.

^א עי"ש בשו"ת מהרש"ם שהרב השואל הי' רוצה לפרש מ"ש ס"ר עוברים בכל יום הפי' שיהא ראוי לעבור בכל יום, והמהרש"ם שלל לגמרי פי' זה, אלא צריך לפרש בפשוטו דבעינן שיעברו ממש הס"ר בכל יום, ובהמשך לזה מביא דברי הב"א ומוכח שהכל עולה בקנה אחד, דכוונת המחבר מ"ש בכל יום הוא לשון רגילות, אבל ודאי אי חסר יום אחד לא בטל בכך דין רה"ר, וכמוש"כ המנח"א, וכי"ב גם המנח"י בח"ח סי' ל"ב, וכן הוא גם

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

היינו משום דאיתן המבואות [במתנה ישראל] לא היו בוקעין בהם ס"ר או שלא היו מפולשין משער לשער, משו"ח הוצרך לומר דמ"מ מחנה לוי' גופא רח"ר הוא, ומילתא פסיקא קאמר, אפילו את"ל דמתנה ישראל לא הוי רח"ר גמור, מחנה לוי' מיהא רח"ר גמור הוא כן נראה לי נכון" עכ"ל, ומפורש דאע"ג שהי' מחנה ישראל עיר שדרים בו ס"ר, והי' ס"ר מצויין בהרחבות, וכמושי"כ האג"מ בח"ד סי' פ"ז שבמדבר הי' שיעור כזה שיש לשער שנמצאים ס"ר בהרחבות, כי ביחד עם הערב רב והטף והנשים הי' כמה מליון אינשי, ומ"מ לא פסיקא לי' דהוי רח"ר, ומוכח שזה שדרים בו ס"ר או שמפוזרים בכל הרחבות לא מהני אלא בעינן ס"ר באותו רחוב בפנ"ע.

וכן מוכח גם בדברי הפנ"י המובא לעיל שהביא הב"א, שעד שעת נדבת המשכן לא היתה כלל רח"ר בדגלי מדבר אפילו במתנה לוי', ואשר לכן לא חזירי משה על החוצאה רק כאשר שמע שהמלאכה היתה דים ויש מאת ככר כסף, ואשר מזה ראה שיש ס"ר עוברים במתנה לוי', והם הביאו עוד נדבה בבוקר בבוקר א"כ אז נעשה רח"ר, ומוכח דמה שיש ס"ר מצורף בהרחבות העיר אינו כלום, שזה הי' בודאי גם קודם נדבת המשכן וכמו שנתבאר לעיל.

[ד] וכן עיי' משכנ"י סי' קכ"א שביאר להדיא שיטת הטור והשו"ע דבעינן ס"ר עוברים כל יום שלמדו זאת מהמבואר בגמ' (שבת צ"ו ע"ב) דמתנה ישראל לא הי' רח"ר, וכתב המשכנ"י דע"כ הטעם משום דדוקא מתנה לוי' היו ס"ר עוברים כל יום אצל משה כדי להביא נדבת המשכן כל יום, משא"כ במתנה ישראל לא היו הולכים ס"ר בכל הרחבות, כי לא היו מצויין אלו לאלו, ומבואר להדיא דאע"ג שמתנה ישראל הוא עיר שדרים בו ס"ר, והי' גם ס"ר בצירוף בכל הרחבות וכנ"ל, לא מהני זה שיהי' רח"ר, אלא בעינן ס"ר עוברים באותו רחוב דוקא, לפי שיטת הטור והשו"ע, (ועיי' גם רשב"ם ב"ב דף ס' להדיא דמתנה ישראל לא הי' רח"ר, וכן עיי"ש נמוק"י) הרי בפירוש דס"ל להמשכנ"י שגם בעיר בעינן שיעברו הס"ר בכל רחוב בפנ"ע ובעינן שיעברו בו כל יום.

[ה] וכן מוכח נמי דעת הב"א בדף מ"ו שמפרש לשון רש"י שכתב עיר שמצויין בו ס"ר, וז"ל: "ופשיטא דמצויין ממש בעינן דחיינו שיהא עלול

שבדרך כלל יעברו הס"ר רק אי לא עוברים ביום אחד מזה אין לעשות קולא, וכנח ממש כתב שם במנח"א.

סימן ב

בירור שיטת שאר גדולי האחרונים

יבואר שיטת רוב גדולי האחרונים כשיטת הבית אפרים דגם בעיר של כמה מליון תושבים אין רח"ר רק באותו הרחוב שעוברים בו ס"ר כל יום

[א] ומעתה שנתברר שיטת הב"א, נבאר עוד שיטת שאר הפוסקים בזה, דחנה ידוע דעת הגאון בעל אג"מ זצ"ל דאסור לערב בברוקלין, ויסוד שיטתו דברוקלין הוי רח"ר דאורייתא תלוי במאי דס"ל, דאפילו לפי מאי דקיי"ל כשיטת רש"י, דאין רח"ר רק אם יש ס"ר עוברים בו כל יום, מ"מ בעיר גדול המרובה באוכלוסין כברוקלין הוי רח"ר דאורייתא, והביאור בזה בא' משני פנים, או משום דסגי בס"ר הדרים בעיר, ואפילו אלו שבבתיים ואינם יוצאים בחוץ מצטרפים לחשבון הס"ר, משום דכל הרחבות העיר מסור לרשות של הס"ר תושבי העיר, או דבאמת בעינן ס"ר עוברים בהרחבות העיר, אלא דס"ל שכל העיר הוי כרה"ר א', וממילא מצטרפין הס"ר המפוזרים בכל הרחבות העיר, ודעתו נוטה להקל כהצד הב', ולפי"ז מסיק דבעיר גדול כברוקלין שיש בה לערך ג' מליון תושבים בודאי שיש ס"ר מפוזרים בהרחבות והוי רח"ר דאורייתא.

ואמנם דעת רוב גדולי הפוסקים מדורות הקודמים הוא דלא כהאג"מ, דס"ל דאפילו בעיר של ס"ר צריך דוקא רחוב שעוברים בו ס"ר בכל יום, ולא תליא במספר תושבי העיר, וכן לא מצטרפין הס"ר מכל הרחבות, וכפי שיתבאר.

[ב] וזאת אשר מצאנו: א. הפנ"י, ב. הב"א, ג. המשכנ"י, ד. הערוה"ש, ה. הבית יעקב עמ"ס עירובין (ומובא במהרש"ם), ו. הדברי מלכיאל, ז. המהרש"ם, ח. המנח"א, מכל הנך פוסקים חזינן דגם בעיר בעינן ס"ר עוברין באותו רחוב בפנ"ע בכל יום, ולא מהני מה שדרים בהעיר ס"ר, וכן לא מצרפינן כלל הס"ר מרחובות אחרות ונעתיק דבריהם אחת אחת:

[ג] עיי' פנ"י שבת דף ה' ע"ב וז"ל: "והא דאמרינן בפרק הזורק משה היכן הוי יתיב במתנה לוי',

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

[ו] וכן מוכח עוד בהב"א שהבאנו לעיל שהביא דברי הפנ"י שמחנה לוי' לא נעשה באמת רה"ר עד שעת נדבת המשכן שחלכו שם ס"ר כל יום, ועד אז לא הי' רה"ר כלל בכל דגלי מדבר, והב"א קלטי' לדברי הפנ"י, וש"מ דהכי נמי ס"ל.

[ז] וכן עי' ערוה"ש בסי' שמ"ח סעי' כ' וכ"א וז"ל: דבדגלי מדבר לא היו מבואות אלא רחובות רחובות כשלנו, וכל שבת ושבט יצא דרך מקום אחר מחשבט השני, לפיכך לא הי' מקום בתוך המחנה שיקרא רשות שכל הרבים הולכים שם זולת מחנה לוי' שכל ישראל היו צריכים לילך אצל משה רבינו, ונמצא דרך מחנה לוי' הי' רה"ר עכ"ל, ומבואר דעת ערוה"ש דאפילו עיר שיש בו ס"ר אינו רה"ר רק באותם הרחובות שהכל פונים עליהם, כמו במחנה לוי' שהכל מצויין אצל משה, אבל לא מצרפיני' הס"ר מכל הרחובות (וכ"כ האג"מ בח"ד סי' פ"ח שמהערוה"ש הנ"ל מוכח דלא נחית לסברתו בחשבון הס"ר).

[ח] וכן עי' בס' בית יעקב למס' עירובין דף ו' ע"א וז"ל: "אמנם כן בכל מקום ובזמן הזה לא מקרי עיר רה"ר אלא כשיש בקיעת ס"ר ואף אמנם נוכל לומר שחיינו טעמא ממאי שדוקא מחנה לוי' הי' רה"ר ולא מחנה ישראל כנ"ל, משום דבמחנה לוי' הי' מצויין ס"ר, ולא כן במחנה ישראל, שלא הי' עובדים ושבים ס"ר" עכ"ל הרי להדיא כנ"ל דאע"ג שהי' מקום חניית ישראל נחשב כעיר כמוש"כ שם הבי"ע לעיל ש"הגם שהישראל היו במדבר יושב אוהלים אפ"ה מקרי מקום חנייתם בשם עיר" ומוכח דאע"ג שהי' עיר שהי' של ס"ר דיירים, מ"מ אינו רה"ר רק מחנה לוי' שעברו בו הס"ר.

[ט] וכן עי' בשו"ת דברי מלכיאל ח"ד סי' ג' בסופו וז"ל: ע"ד מ"ש בחיבורי ח"ג בהשמטה לסי' י"ח שאם יש מבוי מפולש רחב ט"ז אמה, היינו שיחא המבוי מפולש מקצה לקצה, אשר באמת אינו מצוי כלל בעיירות גדולות, ולזה נהגו לערב בכרכים גדולים מאוד ולא חששו למה שיש שם ס"ר, כיון שאין שם רה"ר מפולש כנ"ל, וגם כי הס"ר מפוזרים בכל הרחובות, ולא יזדמן כלל שילכו כולם ברה"ר אחד וכמש"ש. עכ"ל, ועיי"ש בהשמטה לח"ג שנסתפק בזה, ומקודם לא רצה לסמוך על סברה זו להחמיר, וכפי הנראה שלמסקנה נקט לעיקר דבעינין ס"ר ברחוב אחד.

לכך שיבואו לשם אלה מפה ואלה מפה, דוגמת דגלי מדבר דאמרינן דמחנה לוי' רה"ר לפי שהי' הכל מצויין אצל משה" עכ"ל, והנה ממ"ש "דוגמת דגלי מדבר דאמרינן מחנה לוי' רה"ר", מוכח דס"ל דוקא מחנה לוי' ששם הי' באין אלה מפה כו' שהיו הכל מצויין אצל משה, משא"כ מחנה ישראל, ששם לא היו מצוי ושכיח שיעברו בו ס"ר, וזה כמוש"כ המשכנ"י,

ועוד משמע שלא פירש כוונת רש"י עיר "שמצויין" שם ס"ר היינו שיש שם "בנמצא" ס"ר, כלומר שדרים בו ס"ר, אלא פירש כוונת מצויין בו, "כמו במחנה לוי' שהכל "מצויין" אצל משה", ומשמע שהב"א מפרש הלשון מצויין שם ס"ר דהכוונה, שיחא "מצוי" שיעברו ברחוב שלה ס"ר, ולא שנמצאים שם ס"ר תושבי העיר, ודו"ק², ועי' גם להלן סי' ג' מה שכתבנו בביאור דברי רש"י באופן אחר.

² ואמנם מה שדייק רש"י לכתוב דוקא עיר, משמע בבית אפרים שם, שכונת רש"י דלא הוי רה"ר רק בתרתי למעליותא, א' שעובדים על הדרך ס"ר כל יום, כ' שהס"ר דרים שם בקידוב מקום דומיא דדגלי מדבר, שהי' הס"ר חונים בקידוב מקום להמחנה לוי', ובהו מקרי רשות של הרבים, אבל מה שעובדים שם ס"ר הבאים ממרחקים שאין שם מקומם, לא מחזי זה שהי' נחשב רשות של אלו הרבים, ולא הוי רה"ר, ולכן דייק לכתוב עיר שמצויין בו ס"ר, כלומר כגון עיר של ס"ר שהרבים דרים שם בקידוב מקום והוי מקומם וממילא שגם עובדים שם כל יום, מה הוא דהוי רה"ר.

דחנה עי' בית אפרים דפליג על המשכנ"י בביאור דברי הריטב"א דף נ"ט, שהביא בשם ר"ת להקשות על רש"י איך שייבא עיר של רבים שהיתה מתחילה של רבים, שיתיישב בו מתחילתה מיד ס"ר, ותי' הריטב"א דלא בעינן שיחא שם דיריין ס"ר אלא אפילו כנוי' בשווקים גדולות לחיות רובלת העמים שהי' נכנסים בו ס"ר נמי הוי רה"ר, ועי' משכנ"י מה שפ"י בקושית ר"ת ותי' הריטב"א, וכתב דפליגי ר"ת והריטב"א עיי"ש, אבל הבי"א חולק עליו, ואמנם אינו מבואר כ"כ לפי הבי"א סבת קושית ר"ת מאי קארי לוי, ומאי קא מתרין לוי' הריטב"א, ונראה שדעת ר"ת דבעינן דוקא ס"ר דיריין לדעת רש"י, דבעינן תרתי למעליותא, היינו א' ס"ר הדדים כהעיר, כ' וגם עובדים בהדרך, ודוקא אז הוי רשות של הרבים, ולזאת הקשה איך שייבא עיר של רבים מתחילתה, ותי' הריטב"א דלאו דוקא דיריין בעיר, אלא הח"נ נתייבשה בשווקים גדולות, וכאים לתוכה מחוץ, ופי' הבי"א דלא נפל לגמרי הריטב"א מסבת ר"ת דבעינן תרתי למעליותא, אלא דס"ל דמ"ש רש"י עיר, היינו דבעינן שיחא ס"ר בקידוב מקום, ולאו דוקא דיריין בעיר ממש, אבל ודאי דע"פ בעינן הנך תרתי למעליותא דחיינו חוץ ממה שיש ס"ר עובדים בעינן גם שאלו הס"ר יבואו מקידוב מקום, וחוץ כוונת הבי"א מ"ש דבעינן ס"ר בקידוב מקום דו"ק.

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

לכתחילה שאין לנו רח"ר כאן בכרוקלין, ועל דעות אלו סומכין כהיום בא"י, בבני ברק, בירושלים, ובת"א, וכמוש"כ הרבנים דשם, שבערים ההם יש ס"ר דרים בהעיר, ומ"מ מערבין ע"י צוה"פ.

[טו] ואמנם לכאור' דעה זו לאו דכו"ע, דעי' שו"ת אחיעזר ח"ד, במכתבו אודות פאריז, שמשמע דס"ל כסברת האג"מ, דבעיר שיש בו ס"ר הוי כל העיר רח"ר, ואולם אינו ברור כ"כ כוונתו שם, כי אפשר דעתו דבעינן עכ"פ רחוב א' שעוברים בו ס"ר ואז יהי' כל רחובות הנפגשים בו ג"כ בכלל הרה"ר, ובעינן מ"ש האשל אברהם סי' שמ"ה, מ"מ נוטה יותר דעתו דדי כיש בעיר ס"ר, ועכ"פ יהי' איך שיהי', הרי נתברר דעת רובא דרובא מגדולי האחרונים דלא כוותי' בזה¹, וכבר נהגו כן הלכה למעשה, בעיירות הגדולות בא"י כנ"ל, וכן בטארנטא ערבו בצוה"פ, אע"פ שדרים בו יותר מס"ר, וכמוש"כ מכבר הדברי מלכיאל שכ"ן נהגו עלמא, וא"כ לדינא בודאי דהכי נקטינן.

¹ ויש טועים ככוונת החכמת שלמה סי' שט"ג, וחושבים דס"ל שאם יש ס"ר תושבים בעיר הוי כולו רח"ר, ואינו נכון כלל, כמבואר לכל מעיין בצדק, כי החכמת שלמה מדבר שם מדין אתי רומ"מ, דשיטת המג"א הוא, דלפי שיטת רש"י גם לדין ארומ"מ בעינן דוקא שיהא ס"ר בקעי דרך המחיצה, ועל זה פליג הגר"ש קלוגער, וכתב דאפילו לרש"י כל שיש כנוף העיר ס"ר, פ"י שיש רחוב אחד בעיר שעוברים בו ס"ר כל יום, ונמצא דהוי רח"ר גמור, ואתה רוצה לבטל ממנו תורת רח"ר ע"י היקף המחיצות, אז אע"ג שדרך המחיצות לא בקעי ס"ר, כיון שעכ"פ כנוף העיר יש שם ס"ר דהיינו רח"ר, ודרך המחיצות בקעי רכים, אתי רומ"מ, זהו כוונת הח"ש, ואין לכנות מכאן שום משמעות דס"ל דמצטרפי כל הרחובות, זה פשוט.

וכיוצא בו ראיתי טועים בדברי היעב"ץ כסי' ז', וכתבו דס"ל שחנמל הוי רח"ר משום הספינות שכים וסברו שזה כדעת האג"מ, ועי' בשאלת יעב"ץ דלא נמצא שם כלל כדבר הזה, אלא מיירי ג"כ לענין ארומ"מ, דקיי"ל כמוש"כ התוס' דלענין מחיצה כיד"ש ארומ"מ, והמג"א ס"ל ככוונת התוס' שע"י הספינות העוברים כהנמל נתבטלו מחיצות הים שהם כיד"ש, ולכן מצד דבעינן שיעברו כהנמל ס"ר, ועל זה חולק היעב"ץ, דהכוונה ע"י שיש כהיבשה ס"ר עוברין וחיינו שיש רח"ר ס"ר עוברים בו, ע"י נתבטלו המחיצות כיד"ש של היקף הים, ולא ע"י הספינות כהנמל, ואדרכה כתב שם היעב"ץ דהנמל עפ"י רוב הוא כנוי כידי אדם, והוי מחיצות כידי אדם ולא ארומ"מ של הנמל עיי"ש.

[י] וכן מוכח מהמהרש"ם בח"ג סי' קפ"ח וז"ל: דכיון שהדגלים היו סמוכים מסביבות העגלות ה' מצוי שיבואו אלה מפה ואלה מפה והי' שכיח שיעברו ביום א' ס"ר, הרי להדיא דאע"ג שהוא מיירי כאן מדגלי מדבר שהוא עיר של ס"ר מ"מ הוצרך לפרש שמח"ט ה' רח"ר משום שהי' שכיח שיבואו אלה מפה ואלה מפה והי' שכיח שיעברו ביום א' ס"ר, ומוכח דלא ס"ל שמצרפינן כל הרחובות העיר, ועיי"ש עוד שמאר"ך שהפי' בשו"ע ס"ר עוברים בו כל יום הוא כפשוטו דבעינן שיעברו בפועל ס"ר כל יום.

[יא] וכן מוכח דעת המנח"א, עי' שו"ת מנחת אלעזר בח"ג סי' ד' וז"ל: הנה לפי"ו בעיירות הגדולות כמו לונדון פאריז וויען וברלין וכהנה ברחובות הגדולים מקום המסחר ביותר דבודאי ס"ר בוקעין בו ביום" הרי להדיא דאפילו בעיירות הגדולות החם, שכבר כתב הב"א שיש שם ס"ר, והמנח"א מביא את דברי הב"א הנ"ל, ומ"מ דוקא הרחובות הגדולים מקום המסחר ביותר, שעוברים בו הס"ר בכל יום שם הוי רח"ר ולא כל רחובות העיר, ומבואר דלא מצרפינן כל רחובות העיר.

[יב] ועי' חזו"א סי' ק"ז ס"ק ו', דמיירי התם לענין ב' רחובות החוצצים זה את זה (ועי' ס"ק ה' שם שמציין להציור שבסוף הספר), ובא' מהרחובות עוברים בו ס"ר, ובהשני' אין בוקעין בו ס"ר, וכתב בזה שיכול לתקן את הרחוב שאין בוקעין בו הס"ר בצוה"פ עיי"ש, ומכל המשך הלשון שם משמע דמיירי מרחובות בכרכים הגדולים, ומשמע שרק אותו הרחוב שעוברים בו הס"ר הוא דהוי רח"ר, ולא מצרפינן כל הרחובות ביחד, עיי"ש.

[יג] ונראה שמדויק כן בלשון המחבר, שבכל הסעיף נקט לשון רבים, "רחובות ושווקים" ואין "להם" חומה וכו', ובשיטת הי"א נקט לשון יחיד דייקא "כל שאין ס"ר עוברים" "בו" אינו רח"ר, ועפ"י דעת כל הפוסקים הנ"ל נתיישב כמין חומר, כי אלו נקט לשון רבים גם כאן ה' משמע שיש בצירוף כל הרחובות ס"ר הוי רח"ר, ולכך נקט לשון יחיד דייקא להדגיש דבעינן באותו רחוב בפנ"ע ולא מצרפינן כל הרחובות.

[יד] הרי לנו דעת כמה וכמה פוסקים גדולי הדורות דס"ל דבעינן ס"ר עוברים באותו רחוב אפילו בעיר של ס"ר, ובודאי שיש לסמוך עליהם

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

באידיך צד, כמו דין מבוי המפולש לכרמלית עיי' שו"ע ריש סי' שמ"ח, ובודאי דחכי נמי מיירי מתני', אבל ברחב ט"ז שם לא מהני חך תקנתא דצוה"פ, רק צריך תקנתא המבואר בגמ', וכתב הבית מאיר דכוונת רש"י במ"ש דמפרש בגמ' תקנתא לרה"ר שבתוכו, דהיינו מה שמבואר בגמ' שם ע"ב, דלרבנן לא מהני לחי בצד זה ולחי בצד זה, רק בעינן דלתות דוקא, ומבואר דהך רחוב הרחב ט"ז הוי רה"ר דאורייתא ומשו"ה אינו מותרת בצוה"פ ולחי, רק צריך דלתות דוקא.

[ג] ועפ"י כתב הרב הנ"ל דמוכח דאולינן בתר מספר תושבי העיר, דעיר של רבים בפשטות קאי על מספר תושבי העיר, ומוכח דבעיר של רבים אם יהי' רחוב רחב ט"ז הוי רה"ר דאורייתא, אע"ג דלא עוברים שם ס"ר באותו רחוב, דאי בעינן שיחיי' עוברים באותו רחוב דוקא, א"כ הא אפילו יהי' רחב ט"ז נמי מותרת ע"י צוה"פ, ולמה כתב רש"י במתני' דמיירי באין בו רה"ר רחב ט"ז, וגם דבלשון רש"י בגמ' משמע דהכל תלוי רק ברחב ט"ז, שכתב בד"ה ורה"ר עוברת בתוכה וז"ל "של ט"ז אמה רוחב", וגם דבמתני' כתב רש"י דמיירי באין בו רה"ר רחב ט"ז, ובודאי דבאינו רחב ט"ז, לא מיירי שעוברין שם ס"ר כל יום, ומ"מ משמע שאם יהי' רחב ט"ז הוי רה"ר דאורייתא, וא"כ מוכח בדעת רש"י דבעיר שיש שם דירין ס"ר הוי כל הרחובות הרחבים ט"ז אמה רה"ר דאורייתא, אלו תוכ"ד הרב הנ"ל, והוא לכאור' קושיא אלימתא על כל רבותינו האחרונים הנ"ל שתפסו כולם בפשיטות דבעינן שיעברו הס"ר באותו הרחוב, אפילו בעיר שיש בו ס"ר דירין וצ"ע.

[ד] ונראה ליישב דהנה עיי"ש בברייתא דקאמר לענין עיר של יחיד ונעשה של רבים ורה"ר עוברת בתוכה, דאין מערבין אותה לחצאין, אלא או כולה, או מבוי מבוי בפני"ע, ובגמ' שם ע"ב, אמר רב פפא לא אמרו אלא לארכה, אבל לרחבה מערבין, ועיי"ש ברש"י ד"ה אלא לארכה וז"ל: "דרך עיירות להיות פתחי פילושיהן לאורכם, ורה"ר עוברת מפתח לפתח וחלוקה לארכה, הלכך אין בני עבר הלז רשאיין לערב לבדן, ובני עבר הלז לבדן, משום דהני והני דורסי בהך

[טז] ומה שהמציאו לאחרונה איזה לשונות בפוסקים שכתבו דהוי העיר רה"ר, אינו כלום, כי כך הוא שיגרא דלישנא כאשר מדברים על איזה עיר שיש שם רחוב שהוא רה"ר, כותבים הלשון דהוי אותו העיר רה"ר, אבל לא נחתו כל אותן הפוסקים לברר דין תיקון עירובין בפרטיות אי מהני על איזה שכונה של העיר או לא, רק מדברים אודות חשש הוצאה בלי עירוב וזוה חששו שיעבור באיזה רחוב שהוא רה"ר דאורייתא, וכמוש"כ התוס' דף כ"ב בהא דא"ר יוחנן ירושלים כו' חייבים עלי' משום רה"ר, וכתבו בזה התוס' דהיינו לעומד באמצע הפילוש, שהוא רק מקום קטן ביחס לכללות ירושלים, ומ"מ כתבו הלשון על ירושלים כולו, אלא פשוט שאין לבנות כלום מלשונות כאלו, כי כך הוא שיגרא דלישנא.

סימן ג'

עיר של יחיד ונעשה של רבים

[א] והנה ראיתי בקובץ אור ישראל (שנה ח' גליון ד') שכתב ידידי הרב"ג מו"ה נחמן חיים ארי' קאללער שליט"א להוכיח בדעת רש"י כשיטת האג"מ, דבעיר נעשית רה"ר דאורייתא בזה שיש ס"ר בוקעין בהעיר, ולא בעינן שיעברו הס"ר באותו רחוב, והוכיח כן משיטת רש"י בסוגיא דעיר של יחיד ונעשה של רבים עירובין דף ג"ט, דמבואר דעת רש"י שם דבעיר שדרים בו ס"ר, אם עוברת בתוך העיר רה"ר רחב ט"ז אמה הוי רה"ר גמורה, וצריך דלתות.

[כ] ואמנם נראה דמוכרח כדבריו דמיירי שם לענין רה"ר דאורייתא, דעיי"ש בגמ' שפירש"י דמיירי מעיר שאינו מוקפת חומה, ומשמע שגם במתני' מיירי הכי, ומ"מ כתב במתני' דאם אינו רחב ט"ז אמה אינו צריך תיקון לרחוב המפולש משעל"ש, ורק אם רחב ט"ז בזה כתב רש"י דצריך תקנתא המבואר בגמ', ולכאור' תמוה דהא גם באינו רחב ט"ז ואינו רה"ר דאורייתא מ"מ הא הוי מבוי מפולש, וצריך עכ"פ מדרבנן שיחיי' מתוקן בצוה"פ, ועי' בית מאיר סי' שצ"ב סעי' ה שפי' דע"כ צ"ל דבאמת אפילו אינו רחב ט"ז צריך תיקון כדין בצוה"פ בחד צד ובלחי או קורה

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

עשוי' למעבר בזה הדין שצריך שיעברו בו הס"ר, ומבואר בפוסקים דהיינו שכל הס"ר יעברו במקום אחד ואז נעשה אותו המקום רה"ר, אבל אין מצטרפין הס"ר מכל אורך הדרך, וכפי שיתבאר זה לחלץ סי' ה' עיי"ש, ולכאור' מסתבר לחלק דהיינו דוקא בדרך שהוא למעבר, אבל פלטיא שהגדר בו הוא מקום שמתקבצים לסחורה, בודאי שאין הדרך כלל שהבנ"א המתקבצים יעברו בכל הפלטיא, רק זה עוסק בחנות זה, וזה בחנות זה, ומוכרח דשם מצטרפין הס"ר המתקבצים בכל הפלטיא, ומ"ש הפוסקים דבעינן שיעברו במקום אחד ע"כ צ"ל דזה דוקא בדרך העשוי למעבר, והטעם בזה דפלטיא כולו נחשב מקום אחד, שהוא מקום השוק ששם עוסקים כולם במסחר, והרבים קבועים כולם בהמקום ההוא, ולכן נחשב שיש ס"ר במקום אחד שכל השוק הוא מקום אחד, משא"כ בסרטיא שהוא דרך העשוי למעבר ממקום למקום, לא שייכא חלק זה העובר ממקום זה למקום זה, לחלק אחר של הדרך העובר במקומות אחרים, ואין צירוף לאלו העוברים רק בקצה זו, לאלו העוברים בקצה האחר.

[ז] ולפי"ז הרי שפיר שייכא בפלטיא אפילו אינו רחב ט"ז שיהי' קבועים ומתקבצים בו ס"ר לסחורה לכל משך אורכו, וכן משמע מדברי החכם צבי המובא בבית אפרים, שכתב לענין עיירות גדולות שיש בהם פלטיאות דדשו בי' רבים ואולי ס"ר ומ"מ כתב להדיא דפלטיאות ההם אינם רחבים ט"ז.

[ח] ובזה י"ל גם בלשון רש"י דף ו' ע"ב שכתב רה"ר משמע עיר שמצויין בו ס"ר, דאורחא דמילתא נקט, משום דבעיירות שלהם בודאי שהכל חי' תלוי בזה, דבעיר שדרים בו ס"ר יהי' ממילא רחוב שלה רה"ר¹.

מבאר דמוכח מדברי כמה ראשונים דלא מצטרפי הס"ר מכל העיר

רה"ר, ויוצאים ונכנסים דרך פתחים לכאן ולכאן, ורה"ר זו מחברם, שכולם מעורבים בה ואוסרים אחדדי, אבל לרחבה בין שני העברים לראש אחד לבד, ובין שני העברים לראש אחד לבד מערבין, שהרי יכולים להסתלק אלו מאלו, ולא יהי' דרך לאלו על אלו, ובוררין להם אלו פתח שאצלם ואלו פתח שאצלם" עכ"ל.

[ה] ומבואר דרך העיירות שלהם שהי' רה"ר אחד שהי' חוצץ את כל העיר לאורכה, וכמוש"כ רש"י שכולם מעורבים בה, ואין לבני העיר פתח לצאת רק דרך אותו רה"ר, ולא הי' כמו עיירות שלנו שיש בו כמה וכמה רחובות, ואין בו אפילו רחוב אחד שכולם מוכרחים לעבור בו, והיינו דמחלק רב פפא בין ארכה לרחבה, ומבואר עוד דאפילו בעיר גדול שיש בה ס"ר נמי הי' כה"ג, דהא כאן מיירי מעיר של רבים, וכן עי' ערוה"ש סי' שמ"ה סעי' כ' שכתב שכך הי' דרך עיירות שלהם, וממילא נמצא שכל תושבי העיר היוצאים חוצה בהכרח שיעברו דרך אותו רחוב, ולכן בעיר של רבים בהכרח שיעברו ס"ר ברה"ר שלה, דמסתמא רוב התושבים הולכים ברה"ר כל יום, לצאת חוץ לעיר לעבוד בשדות, ועוד שמסתמא שם נקבעו השווקים, ואלי' יבואו גם מהסביבות לעסוק במסחר, ונמצא שאם יהי' הרה"ר החוא רחב ט"ז, ממילא יהי' רה"ר דאורייתא בעיר של רבים, שתמיד יבואו אוכלותי' בהרה"ר, ולכן נקט רש"י בפשיטות דבעיר של רבים אין עיכוב רק מצד רוחב הרה"ר, דבעיירות שלהם הי' אפשר להבחין אם הוא רה"ר דאורייתא ע"י מספר תושבי העיר, אבל בעיירות שלנו שכולה עשוי' רחובות רחובות, ומרובם נכולם אפשר לצאת, והרי המציאות שאפילו בעיר גדול כברוקלין שיש בה יותר מב' מליון אינשי, מ"מ אין בו אפילו רחוב אחד שיעברו בה ס"ר ביום אחד, בודאי שאין להבחין דין רה"ר במספר תושבי העיר כלל, רק צריך לבדוק המציאות בכל רחוב ורחוב בפנ"ע אם יש שם ס"ר עוברים כל יום.

[ו] ומה שהקשה הרב הנ"ל דבאינו רחב ט"ז בודאי שלא עוברים שם ס"ר, וא"כ אין שייכא באינו רחב ט"ז שיהי' בו ס"ר בוקעין, נראה דבזה חלוק דין סרטיא מדין פלטיא, דסרטיא שהוא

¹ ועי' לעיל סי' ב' מ"ש שמשמעות הכ"א שפי' כוונת רש"י מ"ש עיר שמצויין בו ס"ר, כלומר שמצוי שיעברו בהרחוב שלה ס"ר.

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

באין בו רה"ר, וא"כ צ"ע כוונת הרמב"ן, שכתב דמשו"ה קרי ל"י עיר של יחיד משום שאין בה רה"ר, הא גם עיר של רבים דמיירי מתני מיירי שאין בו רה"ר

וע"כ צ"ל ככוונת הרמב"ן, דרשות הרבים הכא הכוונה רשות של רבים היינו רשות של ס"ד היינו דיש ס"ד בוקעין, ולא דהוי עלה דין רה"ר, שעיקר הקובע לענין הך גזירה דרבנן דבענין שיור בעיר של רבים, הוא רק תנאי דס"ד בוקעין, דמקום דהוי רשות של רבים מיחלף ברה"ר גמורה, ולכן אע"פ שאין בה רוחב ט"ז ואינו בדין רה"ר, מ"מ גזרונן ב"י דבענין שיור, וכוונת הרמב"ן דלהכי קרי ל"י עיר של יחיד מפני שאין בה רשות של רבים דהיינו מקום דבקעי ב"י ס"ד.

ומעתה יש לדייק דאת"ל דבעיר של רבים הוי בכל רחובותי ומבואותי בגדר ס"ד בוקעין, הו"ל למימר דלהכי קרי ל"י עיר של יחיד מפני "שאונה רה"ר", כלומר שאין העיר כולו רה"ר, ומה שכתב שאין "בה" רה"ר משמע הכוונה שאין בה רחוב אחד שעוברים בו ס"ד, ומשמע דאפילו בעיר של רבים רק בהרחוב שעוברים בה הס"ד שם הוי רה"ר, ולא שכל רחובותי הוי רה"ר.

[יב] וע"י רש"י לעיל מ"ז ע"א בד"ה שלש חצירות, וז"ל: "וקאמר רבי יהודה עיר של רבים ונעשית של יחיד שנתמעטו אוכלוסי מעבור "ברחובותיה" ס' רבוא ולא דמיא לדגלי מדבר", ולכאוי מ"ש רחובותי לשון רבים הי' אפשר לפרש דמצטרפי הס"ד מכל רחובותי, ולפי דעת כל הפוסקים הנ"ל דלא מצטרפי, ע"כ צריך לפרש כוונתו מ"ש שנתמעטו אוכלוסי מעבור "ברחובותי", דלשון רחוב בדברי הראשונים הוא פלטיא, כמוש"כ רש"י במס' שבת דפלטיא היינו רחובה של עיר, ועפ"י יתבאר כוונת רש"י שנתמעטו אוכלוסי מעבור כפלטיאות שבה ס"ד, כלומר שאין מתקבצים בשום פלטיא שבה ס"ד.

ואמנם כד דייקת שפיר, נראה דאדרבה מכאן ראי' לדעת הפוסקים דלא מצטרפי מכל העיר, דעי' באג"מ ח"א סי' קל"ט שמדייק מלשון התוס' שכתבו "ואנו אין לנו רה"ר גמור שהרי אין מבואות שלנו רחבות ט"ז אמה ולא ס"ד בוקעין

[ט] והנה מצינו כמה ראשונים שמשמע מדבריהם כדעת הפוסקים המובא לעיל, דגם בעיר בענין ס"ד באותו רחוב ולא מצטרפי מכל העיר, עי' נמוקי יוסף הל' ציצית דף י"ד וז"ל: "ולמדנו מכאן כי מי שנפסקו חוטי ציציותיו בענין שנפסלו בכך, אם הוא ברה"ר גמורה, שיש ברחבה שש עשרה אמה, ומפולשת מצד אל צד, ושרגילין לעבור בה לפעמים ששים רבוא פושטו ואפילו בשוק, דהו"ל טלית שאינה מצויצת כהלכתה שהיוצא בה בשבת חייב הטאת, אבל כל רשויות הרבים שיש לנו עתה בתוך העיירות כרמלית הן" עכ"ל, והנה להדיא דמיירי מרה"ר בתוך העיר, דברה"ר שהוא חוץ לעיר משמע דס"ל דלא בענין ס"ד עוברין כלל, והוא כשיטת הרמב"ן בדעת רש"י, דאין מדקדקין בס"ד עוברים רק בעיר, אבל בסרטיא שהוא חוץ לעיר כיון דהוי דכו"ע לא בענין שם ס"ד עוברים, ומ"מ בתוך העיר כתב בפירוש דבענין ס"ד עוברים בה ברה"ר, כמבואר מהמשך לשונו דמיירי מאותו הרחוב, שיהי' רחב ט"ז אמה ומפולש משעל"ש, ושיהי' רגילין ס"ד לעבור בה לפעמים.

[יז] וכעין זה לשון הר"ן שבת ר"פ כמה אשה וז"ל: "והרב בעל התרומה ז"ל מלמד עליהם זכות לפי שעכשיו אין לנו רה"ר גמורה משום דבענין שיהו המבואות מפולשים ורחבים שש עשרה אמה ושיהא ששים רבוא עוברים שם בכל יום" עכ"ל, ומשמע להדיא דקאי על אותו המבוי דבענין ס"ד עוברים שם, ואמנם עי' אג"מ ח"א סי' קל"ט, שדייק מלשון רש"י המובא לעיל שכתב עיר שמצויין בו כו', וכן מהתוס' שכתבו ס"ד מצויין "בו", ולא כתבו "בהן" לשון רבים מזה מוכח דקאי על כל העיר, וכתב שמהתוס' נשמע לטה"ת דג"כ כוונתו על כל העיר, אבל עכ"פ לפי דעת הפוסקים הנ"ל יתפרש דברי סה"ת כפשוטו.

[יא] וע"י רמב"ן בחי' עירובין שם, וז"ל: "פירש"י ז"ל עיר של יחיד היינו שאין בה ס"ד בני אדם, וקרי לה עיר של יחיד מפני שאין בה רה"ר" עכ"ל, והנה רש"י כתב להדיא דמיירי מתני באין בו רה"ר גמורה רחב ט"ז, והיינו דאפילו מאי דקאמר ונעשית של רבים נמי מיירי

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

בשום רחוב כאן, כמבואר לעיל מ"ש בסי' שמ"ה סעי' כ" וכו"א, דבעינן שיהא רחוב אחד שהכל פונים אליו, משא"כ רחובות שלנו שיש פונים לרחוב זו ויש פונים לרחוב אחר אינו רה"ר כלל.

[כ] ולענין עיקר הנידון שיטה זו בודאי שאינו עיקר להלכה, וכמו שדחווהו הב"א (דף מ"ו) וז"ל: "ואם נאמר כיון דאפשר שבמשך ימים רבים יעלו העוברים למספר ס"ד, אם כן כל הדרכים מפולשין ומתוקנין שיעברו בני אדם, ובמשך זמן זמנים טובא אין מספר לגדודים העוברים שם, ואין זה דוגמת דגלי מדבר" עכ"ל, וכוונת הב"א מבואר דא"כ כל הדרכים בעולם יהי' רה"ר, שסך הכל יעברו שם בכמה שנים ס"ד, ומחייבי תיתי מה הוא השיעור לכמה ימים צריך שיעברו הס"ד, וכן הסכים בזה גם המשכנ"י,¹ דבעינן דוקא ביום אחד, וכן האריך הישועות מלכו ס"י כ"ז לדחות שיטה זו, וכ"כ המהרש"ם בח"ג ס"י קפ"ח.

סימן ה

אי בעינן שיעברו הס"ד במקום אחד

יבואר דעת כל הפוסקים דבעינן שיעברו הס"ד במקום אחד בהרחוב, ולא מצטרפין הס"ד מכל אורך הרחוב

[א] יש שחשבו דמ"ש הפוסקים דבעינן שיעברו ס"ד בכל יום הפי' שלכל אורך הרחוב, אפילו כמה מילין, אם בהצטרפות כל נקודותיו עוברים בו ס"ד הוי רה"ר, ועפי"ז חששו לאיזה רחובות כאן שיהי' רה"ר, והוא טעות מוחלט, כי כל הפוסקים תפסו בפשיטות דבעינן שיעברו הס"ד במקום אחד, ואי יהי' אותו המקום שעוברים בו הס"ד רה"ר, אבל אין מצטרפין הס"ד מכל אורך הדרך.

¹ ועי' במנחה ח"ה סי' ל"ב דחינן שיקול דעתו, דכדבר שמודים תרוייהו הב"א וגם המשכנ"י, בודאי דכן נקטינן, עיי"ש לענין פידצה בקרנות, שכתב דמשמע מתרוייהו דרך בכל חד' קרנות הוי פידצה דאורייתא, א"כ לענינינו אף אנן נימא כיון שבמה תרוייהו מודו דלשיטת רש"י בעינן ס"ד עוברים באותו רחוב ובאותו יום דוקא, בודאי דחכי נקטינן.

בו", ומדייק שם האג"מ ממ"ש התוס' לשון יחיד בוקעין "בו", ולא לשון רבים בוקעין "בחן", דמשמע מזה דקאי על כל העיר, ושמעינן מהאג"מ דלא כדאסיק אדעתין למימר, אלא אדרבה לשון רבים משמע טפי דלא מצטרפי מכל העיר, דאם מצטרפי מכל העיר הול"ל לשון יחיד על העיר כולו, וא"כ בפשיטות א"ש דברי רש"י הנ"ל, שהרי כתב לשון רבים מעבור "ברחובותי", ואדרבה לפי"ז הרי מוכח מלשון זה ברש"י דלא מצטרפי הס"ד מכל העיר, דהא לא כתב מעבור "בה", אלא כתב לשון רבים, ומזה משמע הכוונה שאין עוברים בשום אחד מרחובותי" ס"ד.

וביותר מוכח מלשון רש"י דלא אזלינן בתר מספר תושבי העיר ושפילו אלו שבבתים מצטרפין, דא"כ הול"ל שנתמעט אוכלוסי' מס"ד, ותו לא מידי, ולמה הוסיף "מעבור ברחובותי", אלא ודאי דבעינן שהס"ד יעברו בהרחובות, ולא אזלינן בתר מספר תושבי העיר גרידא, רק דעדיין הי' אפשר לומר דסגי בס"ד המפוזרים ברחובותי, אלא דא"כ הול"ל בלשון יחיד מעבור בה, וכמוש"כ האג"מ, ומדכתב בלשון רבים מוכח כדעת האחרונים הנ"ל דבעינן ס"ד באותו רחוב לפי שיטת רש"י.

סימן ד

אי בעינן שיעברו הס"ד ביום אחד

יבואר דעת רוב הפוסקים דבעינן שיעברו כל הס"ד ביום אחד, אבל מה שעוברים שם ס"ד במשך כמה ימים לאו כלום

[א] הנה הערוה"ש בסי' שמ"ה סעי' כ"ז העלה לענין סרטיא שהוא דרך שמחוץ לעיר ד, לא בעינן דוקא שיעברו שם ס"ד ביום אחד, ומשמע מלשונו דכן ס"ל גם לענין דרכים בתוך העיר או בפלטיא כי מסיים שמ"ש המחבר כל יום הוא לאו דוקא.

ועפי"ז עוררו שא"כ אפשר באיזה רחובות בכארא פארק עוברים שם ס"ד במשך כמה ימים, וכגון ברחוב י"ג וכדו', והוי רה"ר שם לשיטת הערוה"ש, ואמנם להערוה"ש בלא"ה אינו רה"ר

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

[ג] וכן ע"י ישועות מלכו סי' כ"ז וז"ל: "ואמנם גם לדעת הסוברים דגם בדרך צריך ס"ר בוקעין ל"ק מהא דעירובין, [מהא דמעלות בית מרון עירובין כ"ב ע"ב, שפירש"י שאין שנים יכולים לעבור וחקשה הרב השואל א"כ איך אפשר שיעברו ס"ר כל יום] די"ל דכל שרה"ר "סובבין אותו מכל צד" אע"פ שבמקום אחד אין בוקעין בו לא בטיל רה"ר, כעין שכתבו התוס' גבי י"ג אמות ושליש" עכ"ל, והיינו שמתרץ דמיירי דיש ס"ר בוקעין מב' הצדדים של מעלות בית מרון, והא ממש כדברי הב"א הנ"ל דבעינן בקיעת ס"ר מב' הצדדים ואז לא בטיל דין רה"ר מאותו המקום דלית ב"י ס"ר, ומוכח כנ"ל.

[ג] וכן ע"י משכנ"י וז"ל: "ונפלאתי מאוד אם כוונת מעכ"ת שבצירוף כל השיירות שבכל המדבר הגדול והנורא אפשר מאה פרסאות יצטרפו כולן לס"ר אף שרחוקין הרבה זה מזה, ואין רואין ואין יודעין אלו את אלו, הנה נקרא צירוף, וא"כ גם ביישוב נצרך כל אנשי היישוב בערך עשרים פרסה נמצא ס"ר, אלא ודאי כיון שאין דרך לאלו עם אלו ואין הולכין ובאין בדרך אחד אין כאן צירוף, וגם במדבר ח"י כן", הרי להדיא דאין מצטרפין הס"ר רק כאשר "הולכין ובאין בדרך אחד", ויש "דרך לאלו עם אלו".

[ד] וכן ע"י אג"מ אר"ח ח"ה וז"ל: "ולא מובן מה שחביא מס' תירוש ויצהר שהגה"מ שמואל האריך להתיר השאסי בעירנו החולך מווארשא לפעטערבורג שתמצא בו כמה מליונים בנ"א, לראי' שבצוה"פ נותר גם כשעוברין ס"ר, וכי בהשאסי הארוך הזה, עברו בכל אורכן כמה מליונים בנ"א, אלא מקצת דרך בחמישים מיל מווארשא להערים הסמוכות לה עברו כאלף איש בערך, ובחמישים מיל האחרים עברו איזה מאות איש אחרים, וכן בכל מקצת דרך עברו עלי' אינשי אחרים עד פעטערבורג, ומעולם לא עברו במקום אחד אף לא רבוא אחד וכו', והוא טעה שחשב כל העוברים מתחילתו ועד סופו אף שעברו רק מילים אחדים" עכ"ל.

צדדיו לרה"ר, כמוש"כ הב"א והמנח"י, וכמוש"כ הישועות מלכו לענין מעלות בית מרון, ע"י בפנים בסמוך.

[ב] ע"י ב"א בדף מ"ז ע"א ד"ה ויהי' דמיירי לענין מבוי המפולש מב' ראשו לאורך רה"ר, וברה"ר מב' צדדיו יש בו ס"ר עוברים, רק שבמבוי המפולש אע"ג דבקעי ב"י רבים מ"מ נתמעטו שם משיעור ס"ר (ומובא ציור הדבר לעיל) וז"ל: "וכן לענין ס"ר, וכמ"ש הרשב"א לענין מתקצר באמצע הטעם לפי שא"א לר"ה שתלקט במלקט, כמו כן י"ל טעם זה לענין ס"ר, שא"א לר"ה שיהי' בכל פינות שאתה פונה ס"ר, וכיון שיש ר"ה גמור "משני צדדים" ובקיעת רבים דרך מבוי אע"פ שאינו ס"ר ופחות מט"ז אמרינן מבטלי מחיצתא ובטל המבוי לגבי רה"ר, מה שאין כן אם בצידי המבוי עצמה אין כאן רה"ר של ט"ז וס"ר ככה"ג ודאי דגם לדידהו סגי בצוה"פ אע"ג דבקעי רבים לא מבטלי כיון שאין מצדדים רה"ר גמור" עכ"ל.

ומוכח מדברי הב"א דלא מצרפינן הס"ר מהעוברים בכל אורך הדרך, דאי מצטרפי הס"ר מכל עוברי הדרך, א"כ למה הוצרך שיהי' ס"ר מב' הצדדים, הא אפילו אם יש ס"ר בצד א', יצטרפו כולם כאחד עם הרבים הבוקעים דרך המבוי המפולש, ומוכח, דבעינן שיעברו הס"ר במקום אחד.

[כ] וכ"כ בשו"ת מנח"י ח"ח סי' ל"ב וז"ל: " הרי דלמ"ד דצריך ס"ר לדין רה"ר הוי דינו לגמרי כמו לענין ט"ז אמה, דאם מפולש משני צדדים לרה"ר, הוי גם על אותו הדרך דין רה"ר, ואם אינו מפולש מב' צדדים לרה"ר שס"ר בוקעין, על חלק שאין בוקעין הס"ר אין דין רה"ר" עכ"ל.

¹ ונראה שזהו כוונת המהרש"ם שהכאנו לעיל שמכאור דברי התוס' דף ו' שהקשו לרש"י דבעי ס"ר א"כ למה הי' תחת העגלות רה"ר הא לא היו עוברים שם ס"ר והי' התוס' דמ"מ דרכן הי' לצאת ולבא באותו דרך, ופי' מהרש"ם ח"ל: "וכתבו התוס' משום שהי' דרכם לעבור באותו הדרך, היינו דכיון שהדגלים היו סמוכים מסביבות העגלות הי' מצוי שיבואו אלה מפה ואלה מפה, והי' שכיח שיעברו ביום א' ס"ר בו', וכל עיר שאין מצוי שיעברו בה ס"ר ביום אחד אין לה דין רה"ר עכ"ל, היינו שד"ל שכיון שהיו חונים מסביב להעגלות, שהי' המשכן באמצע, הי' שכיח שיעברו ס"ר אלה מפה, כלומר מצד זה, ואלה מצד האחר, באופן שהי' דינו כמבוי מפולש מב'

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

[ה] והנה מדברי חב"א והישועות מלכו הנ"ל מוכח עוד דאפילו כאשר יש ס"ר העוברים במקום אחד, רק המקום שהוא נעשה רה"ר, אבל לא מהני זה שיחא כל הרחוב כולו רה"ר, שהרי בחדיא כתבו דאם נתמעטו העוברים בעינן שיחא מב' צדדים ס"ר, ואז נתבטל להרח"ר, אבל אם רק במקום אחד יש ס"ר עוברים לא מהני זה על כל הרחוב.

[ו] ואמנם ידוע שיטת האשל אברהם סי' שמ"ה, דכל הדרכים המתפצלים מהרה"ר נידון כרה"ר אע"ג שאין שם ס"ר, וא"כ כ"ש אותו דרך עצמו שאם יש בו מקום אחד שעוברים בו ס"ר שוב הוי כל הדרך רה"ר, ומוכח שהבית אפרים, והישועות מלכו, חולקים בזה על הא"א, דאפילו באותו הדרך רק המקום שעוברים שם חס"ר, רק אותו חלק מהרחוב הוי רה"ר, וכ"ש לענין דרכים המתפצלים מהרה"ר, דאין דינם כרה"ר, אע"ג שנמשכים מהרה"ר.

[ז] ומשמע לכאור', ממה שמדמה חב"א לדין רה"ר שמתקצר באמצע, דחד טעמא לתרווייהו, דמה שיש להאמצע דין רה"ר הוא משום שנתבטל להרה"ר, וא"כ זהו רק אי בקעי בני רה"ר מצד זה לצד זה דרך אותו המבוי שאין בו ס"ר, ואז אמרינן שגם מבוי זה שאין בו ס"ר הוי חלק מהרה"ר, וכמוש"כ הפוסקים לענין רה"ר שנתקצר, עי' מ"ב סי' שמ"ה ס"ק כ"ז שהביא מהגר"א שהוכיח מהתוס' והרא"ש, דאיירי דוקא בשיש רה"ר גמור בשני ראשי' ובוקעין בה רבים, ומהלכין מרה"ר לרה"ר דרך המבוי, נמצא דהוי תשמיש דרבים גם בזו המבוי, וחשוב כרה"ר עצמה עיי"ש, וא"כ כמו"כ לענין אם נתמעט מס"ר באמצע, אינו נתבטל לרה"ר שבשני הצדדים רק אי בני רה"ר שבצד זה בוקעין דרך המבוי לרה"ר האחר, אבל אם יהי' רחוב ארוך

[ד] ומבואר לחדיא דבעינן שיעברו חס"ר "במקום אחד", וכמוש"כ "ומעולם לא עברו "במקום אחד" אף לא רבוא אחד", ומבואר דלא מצטרפי חס"ר המפוזרין בכל אורך הדרך, אלא בעינן שיעברו ס"ר במקום אחד דוקא, ואז נעשה זו המקום שעוברים בו ס"ר רה"ר, ואף דהאג"מ לשיטתו הרי מיירי דוקא מדרך שהוא חוץ לעיר, מ"מ חזינן דעתו לחדיא דהיכי דבעינן ס"ר עוברין, הפירוש בזה הוא עוברין במקום אחד, ולא מצטרפי אלו מפה ואלו מפה, וממילא נוכל ללמוד לפי השיטות דבעינן ג"כ בעינן ס"ר עוברין באותו רחוב וכמובא לעיל, ולדידהו אין שום חילוק כלל בין רחוב בתוך העיר לרחוב שמחוץ לעיר, דבעינן דוקא עוברין במקום אחד, דבזה לא פליגי כלל'.

ו' ויש שהקשו לפי המבואר דעת הפוסקים דבעינן שיעברו חס"ר באותו הרחוב, היכי משכחת דבר כזה, הא שיעור רה"ר הוא ט"ז אמה, ומידת אדם כינוני הוא אמה על אמה, וא"כ מן הסתם לא עוברים ברה"ר צפופים זה אצל זה ממש, ולפי החשבון יוצא שצריך שיעברו בכל שני' ושני' בלי הפסק עכ"פ י"ד אנשים, בכל רגע ורגע, ובלא"ה לא יספיקו לעבור ס"ר במשך י"ב שעות חיום, ומן הסתם ה' עיקר הליכתן ביום ולא כלילה, ומבואר לחדיא שבירושלים ומחצה ה' תנאי ס"ר, והוא רחוק המציאות.

ואמנם קושיא זו תקשי בלא"ה, אפילו לפי שיטת האג"מ או האחיעזר דדי בס"ר מפוזרים בהרחובות, מ"מ הא זה דוקא בעיר, אבל בסרטיא שהוא דרך מחוץ לעיר לכו"ע בעינן שיעברו חס"ר באותו רחוב, ורק הרמכ"ן מחדש שחוץ לעיר לא בעי ס"ר, אבל באבניז דחה שיטה זו מהלכה, וכתב שדעת רוב ראשוניסדלא כהרמכ"ן, אלא דבכל ענין בעי' ס"ר עוברים, וא"כ תקשי האיך משכחת דבר כזה ברה"ר רחב ט"ז אמה, והוא רחוק המציאות, והרי מבואר בכל הפוסקים דבעינן שיעברו חס"ר במקום אחד דוקא ולא מצטרפי מכל אורך הדרך, וכמבואר כאן בפנים, ולא אשכחן מאן דפליג כהך מילתא.

ונראה פשוט דבאמת מה"ט נקטו הפוסקים כולם שאין לנו רה"ר כזה"ז, משום דבאמת דבר זה הוא רחוק מאוד מהמציאות, ובירושלים ומחצה שהי' ס"ר, ע"כ צ"ל שהי' עכ"פ חלק והמשך אחד כהרחוב שהי' רחב הרבה מאוד יותר מט"ז אמה, ושם היו עוברים עם רב מכל הדרכים מכל צדדי העיר, כמוש"כ התוס' לעומד באמצע הפילוש, שהיו הדרכים חוצים זה את זה כאמצע, ומסתמא שם כאמצע הי' רחב הרבה יותר מט"ז כי היו פוגשים שם מכל הדרכים מכל הצדדים, וממילא שפיר שייכא שיעברו שם ס"ר ביום, אבל ברחב ט"ז, באמת הוא רחוק המציאות.

ורק בפלטיא שייכא ס"ר אפילו בפחות מט"ז רוחב, שבפלטיא בודאי דלא בעינן שיעברו חס"ר בכל הפלטיא, רק הוא מקום שמתקבצים לסחורה, ושם שייכא ס"ר

אפילו בפחות מט"ז, אם הוא ארוך ביותר ומתקבצים כל יום לכל משך אורכו ס"ר הוי רה"ר, דבפלטיא בודאי מצטרפי חס"ר מכל אורך הפלטיא, וכן משמע בב"א שחביא מח"צ שהיו במדינות לונדון פפד"מ וכו' פלטיאות דדשו בי' ס"ר ואעפ"כ היו פחותים מט"ז אמה, והיינו כנ"ל דבפלטיא שהוא מקום שמתקבצים, שם בודאי מצטרפי כל המתקבצים מכל הפלטיא.

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

נתרבו התושבים היו צריכים תיכף ומיד לבטל העירובין שם, דמה זה שייכא להקל משום שכבר נעשה עירוב בשעת הכושר.

אלא פשוט דאנן נקטינן להלכה כדעת רוב פוסקים הנ"ל, ובאמת מבואר בשו"ת אג"מ ח"ד שדן אודות ברוקלין, שאע"ג שדעתו שאסור מדינא, מ"מ כתב בפירוש שלא אומר דבר זה בתורת פסק דין כרוך, כי הרגיש שכל דבריו הם חידושים, ובאחרונים לא משמע כן, וכמוש"כ בחשמטות שם, שכל החשבון של ס"ר הוא חידוש, ולא כמו שמבלבלין העלמא שהגאון רבי משה זצ"ל פסק לרבים שאסור לערב בברוקלין, כי מעולם לא כתב פסק דין לאסור עירוב בברוקלין, רק מבאר שדעתו כשלעצמו לאיסור אבל לא רצה להתערב כמו שכתוב מפורש באג"מ ח"ד.

מסקנת ותוכן דברינו

א. לרובא דרובא מגדולי הפוסקים אין רה"ר אפילו בעיר של כמה מליון תושבים רק ברחוב שעוברים שם הס"ר ברגילות וכמו שהבאנו בזה ח' מגדולי האחרונים ח"ה : א. הפנ"י, ב. הב"א, ג. המשכנ"י, ד. הערוה"ש, ה. הבית יעקב עמ"ס עירובין (ומובא במהרש"ם), ו. הדברי מלכיא"ל, ז. המהרש"ם, ח. המנח"א, וכן מוכח מהחזו"א דלא מצטרפין כל רחובות העיר כרה"ר אחד, וכן נתבאר שבזה מבואר היטב דיוק לשון המחבר.

ב. לכל הפוסקים בעינין שאלו הס"ר יעברו במקום אחד בהרחוב, ואז נעשה אותו המקום רה"ר, כמוש"כ הבית אפרים המשכנ"י, הישועות מלכו, האגרות משה, והמנחת יצחק, ולענין שאר הרחוב אי נעשה ג"כ רה"ר ע"י המקום ההוא, נתבאר דפליגי בזה הפוסקים, שלדעת הא"א הוי כל הרחוב רה"ר ע"י החלק החוץ שעוברים שם ס"ר, ולדעת הבית אפרים והישועות מלכו רק אותו החלק הוי רה"ר, אבל אם יחי' בקיעת ס"ר מב' צדדים או לכו"ע הוי גם החלק שבאמצע רה"ר, אבל עכ"פ לכו"ע אין מצטרפין הס"ר מכל נקודות בהרחוב, ואין שום שיטה כזה בכל דברי הפוסקים.

אשר בקצחו הא' יש ס"ר, וכן בקצחו האחר יש ס"ר, ולא שייכי הב' רה"ר אהרדי, כי כל א' משתמשת לעצמה, ואין הרחוב מעבר כלל מזה לזה, הנה בכח"ג לא נתבטל כלל הרחוב באמצע להב' רה"ר, כי לא שייכא כלל אהרדי.

[ח] ויוצא מכל זה לדינא שכאשר רוצים לתקן עירוב בצוה"פ באיזה שכונה בעיירות גדולות שיש בהם ס"ר, אין צורך לבדוק כל אורך הרחובות אי יש בכל אורכו בצירוף ס"ר עוברין, דאפילו יחי' ס"ר עוברין בצירוף בכל אורך הרחוב לא מעלה ולא מוריד, ולא נעשה בכך רה"ר, רק בעינין שיהא הס"ר עוברים במקום אחד, ואמנם אם יחי' רחוב שבמקום אחד יש ס"ר עוברים בנקודה אחד, באנו למחלוקת הב"א והא"א, דלהא"א הוי כולו רה"ר, ולהב"א וכן להישועות מלכו אינו רה"ר רק המקום החוץ שעוברים שם ס"ר, ואם יחי' ב' מקומות שעוברים בהם ס"ר, והמקום באמצע הוא מעבר לרבים מרה"ר זו לרה"ר זו אז גם להב"א והי"מ יחי' כולו רה"ר.

סיומא דמילתא: לרוב מנין ורוב בנין של גדולי האחרונים אין רה"ר רק באותו הרחוב שעוברים בו ברגילות במקום אחד ס"ר, וממילא פשוט שיכולים שפיר לסמוך עליהם לכתחילה, וכמו שנהגו מכבר, כמו שהעיד בשעתו הדברי מלכיא"ל שנהגו לערב גם בכרכים גדולים מאוד אף שיש ס"ר מפורזים בהרחובות, כי אנן נקטינן דבעינן שיעברו ברחוב אחד, וכמו שנוהגים גם כחיום בא"י.

ופשיטא דאילו הי' מעיקר הדין לחוש לדעת האחיעזר או האג"מ, בודאי לא היו מחפשין שום קולות שם, דמה שנעשה העירוב שם מכבר בשעת שלא הי' שם ס"ר, אינו שום סיבה להקל כלל לאחר שנעשה עיר של ס"ר, ומה שמחפשין מקום להקל, הוא רק היכי דנהגו רבים היתר מכבר על מצב זה, והיינו למשל אילו הי' נעשה העירוב שם מתחילה כשיש ס"ר, או צריכים ללמוד זכות ולחפש מקום להקל, ושלא להוציא לעז על הראשונים, אבל אם עשו עירוב שם משום שאז לא היו ס"ר, בודאי פשיטא שכאשר

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

ד. ומכל זה מובן יסוד המנהג שנהגו בדורות שעברו, וכמו שהעיד הדברי מלכיאל כי נהגו לערב אפילו בעיירות גדולות שיש בהם ס"ר מפוזרים בהרחבות, וכמו שנהגו גם כהיום בא"י ובשאר מדינות כמו בקאנאדא, וגם בארא פארק לא גרע מכל אלו המקומות דנקטינן כדעת רוב גדולי הפוסקים הנ"ל.

ג. נתבאר דעת רוב הפוסקים דלא כהערוה"ש, אלא כפשטות לשון המחבר דבעינן שיעברו ס"ר ביום אחד, ולא מצטרפי ס"ר מהעוברים במשך כמה ימים, וגם שעכ"פ גם להערוה"ש אין לנו רה"ר משום דס"ל דאין רה"ר רק בהרחבות שלהם שהיו הכל פונים לרחוב אחד.

פרק ב' בדין מפולש משער לשער

סימן א

השאלות בדין מפולש משער ל"ש

יבאר בו דין דבעיני רה"ר מפולש משער לשער, ויתבאר ד' ספיקות שעוררו פוסקי זמנינו בזה.

מכוונים זה נגד זה, אבל אי מתעקם הדרך אינו רה"ר, ואמנם כן הוא משמעות לשון הב"י דכללא איתמר, וז"ל: "דכל שאינו מפולש משער לשער לאו רשות הרבים הוא" עכ"ל, ומשמע שזהו כלל בגדרי רה"ר בכל ענין, שאם אינו מפולש אינו רה"ר, וטעם הדבר למה נתבטל דין רה"ר ע"י שמתעקם הדרך, כתבו הראשונים משום דבעינין שיהא פילוש דומה לדגלי מדבר, ומכיון שבמדבר הי' המחנה לוי' נמשכת ביותר בלי עיקום, כמו"כ ילפינן מיני' דאין רה"ר אלא הנמשכת בלי עיקום*.

ב. אי בעינן מפולש לכל אורך העיר: יש שכתבו דלא בעינן שיהא נמשך הרה"ר בלי עיקום אלא כשיעור ט"ז אמה שהוא שיעור רה"ר, וכל שהדרך נמשך ביותר בלי עיקום כשיעור ט"ז אמה, ופתוח משני ראשיו הוי רה"ר באותו המקום, ואפילו נתעקם הדרך אח"כ, ולפי"ז יוצא בעיירות שלנו שכל "בלא"ק" שאורכו ט"ז אמה ופתוח מב' ראשיו אינו מתעקם, נחשב שהרה"ר הזה הוי מפולש ומכוון משער לשער והוי רה"ר, והאוחז בשיטה זו הוא הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ומובא בספר שמירת שבת כהלכתה² (פרק י"ז הערה י"ח), אבל דעת רוב פוסקים, דבעינן שיהא

איתא בשו"ע סי' שמ"ה סעיף ז' בזה"ל: "איזהו רה"ר רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה ואפילו יש להם חומה אם הם מפולשים משער לשער (ואין דלתומיו נעלום צלילת) הוי רשות הרבים" עכ"ל, ובמג"א ס"ק ו' כתב וז"ל: "מפולשין משער לשער. פי' שהשערים מכוונים זה כנגד זה, ויש לאותו דרך המכוון משער לשער כל דין רשות הרבים עכ"ל, והנה נתעוררו פוסקי זמנינו בארבעה נקודות, והם: א' אם יש צורך במפולש גם בעיר שאינו מוקף חומה, ב' אם צריך מפולש לכל אורך העיר, ג' כשיעור העיקום שיתבטל בכך תורת רה"ר, ד' ועוד יש שנחלקו על עיקר פירושו של המג"א בדין מפולש, וכפי שיתבאר.

א. דין מפולש משער ל"ש האם נוהגת דוקא בעיר המוקף חומה או לא: הרי מלשון השו"ע יש במשמע, שתנאי מפולש משער ל"ש נאמר רק בעיר המוקפת חומה, כאמור "ואפילו יש להם חומה אם הם מפולשים משער ל"ש", ואכן יש הסוברים שרק במוקפת חומה הוא דבעינן שיהא שערי מכוונים זה נגד זה ושלא יתעקם הדרך, אבל בעיירות שאין להם חומה, כרוב העיירות בזמנינו, אין צורך כלל שיהא מפולש ושערים מכוונים, ואפילו רה"ר המתעקם הוי בכלל רה"ר, וב' טעמים שונים נאמרו בכיאר הדבר, למה נוהגת תנאי זה דוקא בעיר המוקף חומה, וכפי שיתבאר להלן.

אבל לדעת הרבה פוסקים אין חילוק כלל בין עיר המוקף חומה או לא, ובכל ענין נוהגת תנאי זה המבואר בשו"ע וכפי שפירשו המג"א, דהיינו שמתנאי רה"ר הוא דבעינן שיהא שערי הרה"ר

* ובכיאר יסוד הך דינא י"ל כב' אופנים, א' דילפינן מדגלי מדבר תנאי בצורת רה"ר, אף שכעצם אין כאן סיבה מסברא שיתבטל ככך דין רה"ר, וכמו לענין אינו מקורה, הרי לא מגרע כלום כתשמיש הרבים אם יהי' מקורה, אדרבה הרי יחא נוח יותר חילוף הרבים, שיהא הקירוי מגין להם מפני השריב והשמש, וע"כ צ"ל דבעינן שיהא רה"ר בצורתה דומה לדגלי מדבר, וכן הדבר לענין שערים מכוונות, דבעינן שיהא הדרך נמשך ביותר בלי עיקום דומה לצורת מחנה לוי' במדבר, כ' י"ל דע"י העיקום מגרע שפיר תשמיש הרבים, דע"י שצריך להקיף חילוכו סוכב והולך, וקא מרכה כהילוך, אינו ניחא תשמישת' כל כך, ויתבאר עוד להלן שי"ל נ"מ בזה.

² ולפי"ז העלה של הפוסקים דלא בעינן ס"ר, אין להקל כלל מטעם אינו מפולש, דמסתמא בכל דרך יהי' שיעור ט"ז אמה הנמשך ביותר בלי עיקום, וממילא יתר הדרך הוי מפולש לאותו הרה"ר, (משא"כ להפוסקים דבעינן גם ס"ר הדי בעינן שכאותו המקום שעובדים בו הס"ר שם יהי' גם בלי עיקום, ובלא"ה אינו רה"ר)

הראשונים כביאור דין מפולש, ולרוב הראשונים לא בעינן כלל שערים מכוונים רק רה"ר מכוון, ועפ"ז תמה האג"מ על המג"א, למה בחר לפרש דברי המחבר כדעת הרמב"ן והאו"ז שהם המיעוט, והו"ל לפרש כוונת המחבר כדעת רוב הראשונים, דסגי שיהא הרח"ר מכוון¹, ואמנם רוב פוסקים תפסו בפשיטות כמוש"כ המג"א דבעינם שערים מכוונים זה כנגד זה, ובאמת כן מבואר בב"י דבעינן שערים מכוונים, וכפי שיתבאר בסמוך.

סימן ב'

בביאור דין מפולש משער לשער, והאם נוהגת דוקא במקפת חומה

ענף א: שיטת האגרות משה

בו יבאר שיטת האג"מ בענין תנאי מפולש, ויתבאר ב' פרטים: א' שחולק על המג"א בעיקר הפירוש של מפולש משער לשער, ב' דס"ל שכל עיקר תנאי מפולש משער לשער באיזה אופן שנפרש, אינה נוהגת רק בעיר המוקף חומה.

[א] בשו"ת אג"מ באו"ח ח"א סי' ק"מ, העלה פי' חדש בביאור תנאי מפולש משער לשער, וביאר כוונתו יותר באו"ח ח"ה סי' כ"ח אות ו', וז"ל בח"א סי' ק"מ: "שבעניוטי אני נבוכ בעיקר דין זה שמנלן שצריך שיהי' השערים מכוונים זה כנגד זה, דמ"ש הרא"ש שיהא פילוש דומה לדגלי מדבר תמוה, דמנלן שבדגלי מדבר היו מכוונים, ומלשון רש"י אין ראוי שלא כתב שהשערים מכוונים, אלא כתב רה"ר שלה מכוון משער לשער, וא"כ אפשר שהולך אף באופן עקלתון, ואין השערים מכוונים נמי הוי רה"ר,

¹ ושיטת האג"מ המבואר כאן לא תליא כלל במה שנתבאר לעיל אות א', דס"ל דכל עיקר תנאי מפולש אינו נוהג רק במקפת חומה, דאפילו במקפת חומה ג"כ ס"ל דעיקר הפירוש כמפולש הוא כדעת רוב הראשונים, שיהא הרח"ר מכוון, אבל לא איכפת לן אפילו במקפת חומה אי הולך הדרך כעקלתון, רק העיקר שלא יתבטל מהדרך דין רה"ר ככל אורך הדרך, וכמו"כ משמע מדברי האג"מ, דכאינו מוקף חומה לא בעינן כלל מכוון לבי' הפירוש, ולא איכפת לן כלל אם נמשך הדרך כעקלתון או אם נתבטל דין רה"ר ככל ענין לא נתבטל תורת רה"ר ע"י זה מכל אורך הדרך, ויתבאר זה בסמוך סי' ב'.

הדרך מפולש ומכוון מקצה העיר מזה ועד קצה האחר, כלומר שיהא מתחיל הדרך מקצה העיר מזה, ושיהא נמשך בלי עיקום עד קצה העיר שכנגדו, עד שיהא שער העיר מקצה מזה מכוון נגד שער העיר מקצה מזה, וכל שמתעקם הדרך באמצע, בטלה ממנו דין רה"ר, וכפי שיתבאר דבריהם בסמוך.

ג. **שיעור העיקום בכמה:** הרי פשוט לשון המג"א שכתב דבעינן שערים מכוונים "זה כנגד זה", משמע דבעינן שיהא שני קצות הדרך מכוונים ממש זה כנגד זה, וכן תפסו כמה פוסקים, ונמצאת אומר שצריך שיהא הדרך נמשך כקו ישר ממש, וכל שמתעקם הדרך אפילו במקצת בטלה ממנו דין רה"ר, ואמנם יש שכתבו לדייק ממשמעות קצת פוסקים שלא נחשב שהרה"ר מתעקם, אלא א"כ מתעקם הרבה כעין "ד", ואז נחשב שאין שער' מכוונים זה נגד זה, הא כל שמתעקם בשיעור עיקום פחות מזה, נקרא שער' מכוונים.

ד. **הפירוש של מפולש מהו:** הבאנו לעיל לשון המג"א שעל מ"ש המחבר דבעינן מפולשין משער לשער פי' המג"א דהיינו שיהא השערים מכוונים זה נגד זה, ושיהי' לאותו הדרך המכוון משער לשער כל דיני רה"ר, ומבואר דעת המג"א שמפרש כוונת המחבר שיהי' הדרך בלי עיקום משער לשער, וכן מבואר בכמה ראשונים, ומתהם: הרמב"ן במלחמות דף כ"ב, האו"ז עירובין סי' קס"ד, והמאירי ריש מס' עירובין, וכן מבואר באמת גם בבית יוסף, דכל שאין הפתחים מכוונים זה כנגד זה אינו רה"ר.

אבל הגאון בעל אג"מ לחלוק יצא על המג"א, ותמה עליו שברוב ראשונים לא משמע דבעינן שערים מכוונים, אלא כתבו דבעינן שיהא הרח"ר מכוון, ופי' האג"מ כוונת הראשונים במ"ש רה"ר מכוון הוא, "שמשער זה לשער זה יהי' רה"ר בלא הפסק דבר המבטל מדיני רה"ר", והיינו לדוגמא שלא יהי' מקורה באמצע וכדו', אבל לא בעינן כלל שיהא נמשך הרה"ר בלי עיקום, אלא אפילו הולך בדרך עקלתון נמי הוי רה"ר, ולא בעינן שערים מכוונים כלל, ונמצאת אומר דפליגי

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

וכן יש לפרש בלשון הרא"ש שכתב רק שיהא רה"ר שלה מפולש משעל"ש, היינו שמשער זה לשער זה ה"ר רה"ר בלא הפסק דבר המבטל מדיני רה"ר וכו', אך במג"א סי' שמ"ה סק"ח כתב על לשון השו"ע מפולשים משעל"ש, פי' שהשערים מכוונים זה כנגד זה כו', וזה תמוה מנ"ל שיהי' השערים מכוונים, איברא דכן איתא ברמב"ן במלחמות דף כ"ב נו' אבל תמוה גם על הרמב"ן עכ"ל.

ועי' עוד שם שהוכיח כן בדעת הגר"א וז"ל: "ועיין בהגר"א ס"ק ט"ו שלא ציין לרש"י דף ו', אלא לרש"י דף נ"ט ד"ה ואין לה אלא פתח אחד ולא מפולשת היא, אלמא שמפרש הגר"א שא"צ שיהיו השערים מכוונים, אלא שיהיו שני פתחים כדי שתהי' מפולשת, אבל אף באינם מכוונים הוי רה"ר".

כרש"י ורא"ש אלא ילמד סתום מן המפורש וכשנ"ת, וכן בכ"י הכיא כפשיטות רק דעה זו, א"כ נמצא שהוא דעת רש"י, והרמב"ן, והרשב"א, והרשב"א, והרא"ש, והאו"ז, והמאירי, והגמ"ר, ושפיר פסק המג"א בוותייהו, ועוד והוא העיקר שהמג"א ס"ל דגם הראשונים שסתמו הדברים וכתבו רק מפולש משעל"ש, או שיהא רה"ר מכוון, ולא חזקו שערם מכוונים, אין שום הכרח דפליגי על רש"י והרא"ש, וממילא כן פסק להלכה, ומכאור היטב שיטת המג"א כעשה"י.

"וצ"ע קצת ככוונת האג"מ, שמפרש ג' אופני הפסק שבו נכתב דין רה"ר, א' אם יש באמצע הרה"ר מכוונות שאין רחבים ט"ז אמה, או ב' שמפסיק מקום שאין בו דריסת ס"ר או ג' שמפסיק מקום מקורה, ולכאור' אופן הא' אי מפסיק באמצע מכוונות שאין רחבים ט"ז, הא דין זה מכאור בשו"ע סי' שמ"ה סעי' ח' ח"ל: "מכוונות הרחבים ט"ז אמה ומתקצרים בקצתן ואין כהם ט"ז אמה, י"א שאם ארכן לאורך רה"ר הרי הם רה"ר, ויהי' אם אורכן לאורך רה"ר נמצאת אומר שדה"ר מתקצר באמצעו, ואין בו שם ט"ז אמה ומ"מ הוי רה"ר, ועי' להלן הפרה ז' מ"ש בזה ליישב דברי האג"מ, דלק"מ מהשו"ע עיי"ש.

ולענין דריסת ס"ר ג"כ צל"ע קצת לפי שיטתו דבעיר מצטרפין הס"ר מכל הרחובות, א"כ מה הפירוש שאין שם דריסת ס"ר, ואין לפרש שמצד המקום אינו ראוי שיעברו בו ס"ר ביום אחד, וכמו מעלות בית מרון עירובין דף כ"ב ע"ב, שלא ה"י אפשר לילך שם שנים כחד רק בזה אחר זה, דהא מכאור שם בגמ' שהי' זה רה"ר, ועי' באג"מ ח"א ענף ה' שהביא רא"י לפירושו בחשכון ס"ר ממעלות בית מרון, וס"ל דבכה"מ מקרי שפיר שיש שם דריסת ס"ר, וצ"ל ככוונתו בגון שאין רשות לס"ר לעבור שם.

ובא למעט אם מפסיק באמצע מכוונות שאין רחבים ט"ז אמה, או שמפסיק מקום שאין בו דריסת ס"ר, או שמפסיק מקום מקורה, שזה יש למילף מדגלי מדבר שכל הרחובות היו רחבין בשוה ט"ז אמה, ולא היו מקורות ודריסתן שוה".

והנה עי' באג"מ ח"ה שמכאר שיש תרי ליטני כרש"י, דכרש"י דין ו' ע"א כתב "ר"ה שלה מכוון משעל"ש" ולא חזקו שערם מכוונים, וזה פי' האג"מ דמשמע דס"ל דלא בעינן שערי' מכוונים, וזהו פי' היא דבר באמצע המפסיק דין ר"ה, ומכאור באן כפנים, אבל רש"י שם ע"ב שכתב להדיא הלשון **שערי העיר מכוונים זה נגד זה**, וכתב האג"מ דצ"ל דזה ליטנא אחרינא כרש"י ופליגי על רש"י כעמוד א', וס"ל ללשון זה כרש"י בהרמב"ן והאו"ז דבעינן שערים מכוונים היינו שיהא בלי עיקום.

ולולי דברי מודינו הגאון זצ"ל, לכאור' קצת תימה לאשווי' פלוגתא בין רש"י כעמוד א' לרש"י כעמוד ב', דאדרכה הא יותר מסתבר שמרש"י כעמוד ב' נשמע דזהו ג"כ כוונת רש"י כעמוד א' וילמד סתום מן המפורש, ומ"ש כע"א שיהא רה"ר שלה מכוון משעל"ש היינו שיהא מכוון שערי' זה כנגד זה, וגם דכרש"י ע"ב כד"ה ירושלים כתב הלשון רה"ר שלה מכוון משעל"ש, וכמו כע"א, ובהדיבור שלאחרינו כד"ה אבולי דמחצה כתב שערי' העיר מכוונים זה כנגד זה, והי' נראה דחוק קצת לומר שיש כאן תרי ליטני כרש"י, וכן כדברי הרא"ש כאן שדכריו סתומין כמ"ש מפולש משעל"ש, ויש לפרש כמוש"כ האג"מ, אבל הרי יפה העיר כספר אום אני חומה, שכפי' הרא"ש למס' תמיד פ"ה משנה ה' כד"ה על שרץ בשבת, מפורש להדיא דס"ל דבעינן שערים מכוונים, ח"ל: "כיון דמוקפת חומה, ודלתותי' נעולות כלילה, ואין שערים זה כנגד זה, הויא רה"ר מן התורה" עכ"ל, הרי להדיא כדברי הרא"ש דבעינן שערים מכוונים זה כנגד זה, ואטו נדחוק גם כאן שיש תרי ליטני כרא"ש, אלא פשוט לכאור' שדכרי תורה עניינם במקום אחד ועשירים במקום אחד, וילמד סתום מן המפורש.

וא"כ יוצא לנו מה שנוסף לדעת הרמב"ן והאו"ז שהחזיר האג"מ, הרי כן מכאור גם דעת רש"י והרא"ש, ועי' גם כספר אום אני חומה סי' מ"ב שמעתיק דכריהם של הרכה ראשונים כענין מפולש משעל"ש, ועיי"ש בלשון כמה ראשונים שכתבו להדיא דבעינן שערי' מכוונים, ה"ה המאירי ריש מס' עירובין שכתב להדיא דבעינן שיהא הרה"ר ישר כלי עיקום, והגמ"ר פייט, והרשב"א כעכוה"ק שער כ' סי' ד', וכשער ג' סי' א', והריטב"א, והאוהל מועד, והאורחות חיים, עיי"ש בלשונם, ונמצא שיש הרכה ראשונים שכתבו להדיא דבעינן שערים מכוונים, ואף שלאידך גיסא בהרכה ראשונים שהביא שם לא כתבו להדיא שערים מכוונים, אבל הרי יותר מסתבר שכמו שמצינו כרש"י והרא"ש שכתבו להדיא שערים מכוונים, ומ"מ כתבו גם פעמים רק מפולש משעל"ש, כמו"כ נשמע לאידך ראשונים, ולמה לנו לאפוש פלוגתא בלי הרכה.

ועכ"פ מכאור דלק"מ על המג"א שפי' ככוונת המחבר בדעת כל אלו הראשונים, חדא שהוא עכ"פ לכל הפחות שיטת הרכה מהראשונים, והמג"א לא ס"ל שיש תרי ליטני

היציאה מהעיר מפולשת כלל, לא על הרחובות ולא על השערים אין שנפרש בכונת רש"י, וכן הוא סובר גם הרא"ש עכ"ל, ומבואר שיטת האג"מ דדין רה"ר מכוון, או שערים מכוונים, באיזה אופן שנפרש אינו נוהג רק במקרה חומה, וכמוש"כ להדיא דבאינו מוקף חומה לא בעינן יציאה מפולשת כלל לא על הרחובות ולא על השערים.

הטעם דתנאי מפולש משעל"ש נוהגת רק במקפת חומה

[ח] ע"י שו"ת אג"מ או"ח ח"ה סי' כ"ח אות ו', וז"ל: "והטעם שרש"י סובר שחידוש זה שרה"ר יחא מפולש ולא באופן מעוקם ועקלתון, הוא רק כשיש להעיר חומה כל סביבותי" שהיא עיר סגורה שיוצאין רק דרך שערים הפתוחין, דכן נחשב שהיו ישראל במדבר שעננים הקיפום, והעננים מאחר שהקיפום הקב"ה, ה"י זה בחשיבות מחיצה גמורה, שהרי היתה עדיפא יותר ממחיצות של חומת אבנים וממחיצות של ברזל, וכשהיו צריכים ורוצים לצאת היו יכולים לצאת וה"י נחשב כמו שיוצאים דרך פתחים, וזה ה"י אפשר מכל רחוב שה"י נמצא הרוצה לצאת, שא"כ נמצא שה"י שערי" מכוונים ממש זה נגד זה, ופתוחים תמיד, ומחמת זה ה"י נחשב רה"ר אף שהיו מחיצות, וילפינן מזה דעיר מוקפת חומה, נעשית רה"ר כשהשערים מכוונים, אבל עיר שאינו מוקפת חומה אין למילף מדגלי מדבר שהיו מוקפין" עכ"ל.

[ו] והנה משמע בדעת האג"מ שכוונתו דדין מפולש נוהגת דוקא בעיר סגורה שיוצאין דוקא דרך השערים, ומשמע שעיר המוקפת בג' מחיצות, שאינו עיר סגורה, שיכולים לצאת בכל הרוח הרביעית ולא דוקא דרך השערים, אינו נוהג שם תנאי מפולש, עוד משמע מהאג"מ דבעיר שאינו מוקפת חומה שאינו צריך יציאה מפולשת, א"כ ח"ה רחוב סגור מצד א' הנקרא דע"ד ענ"ד, אין להקל בו מצד תנאי מפולש, וכמוש"כ דבערים שאינם מוקפות חומה א"צ יציאה מפולשת כלל.

[ב] ומבואר שהאג"מ פליג על המג"א, שהמג"א פירש בכונת המחבר דבעינן שיחא השערים מכוונים זה נגד זה, כלומר שיחא הדרך נמשך בלי עיקום, עד שיחא ראש הדרך מצד זה מכוון נגד ראשו האחר מצד השני, ועל זה כתב האג"מ שאין הפ"י כן בכונת המחבר, אלא דבעינן שיחא הרה"ר מפולש ומכוון, והיינו שיחא הרה"ר פתוח מב' צדדיו, ושלא יחא סתום מצד א', וגם שיחא כל דיני רה"ר לכל אורך הדרך, אבל אפילו נמשך הדרך בעקלתון נמי נקרא מפולש ומכוון.

[ג] וע"י עוד באו"ח ח"ה שם שביאר כוונתו יותר, שבלשון רוב הראשונים לא נמצא שצריך שיחא השערים מכוונים, אלא שיחא הרה"ר מכוון, והפ"י בזה הוא שה"י דיני רה"ר לכל אורך הדרך, והיינו דקשיא ל"י על המג"א, למה פירש את כונת המחבר כדעת איזה ראשונים אחרים במקום שרוב ראשונים משמע דלא ס"ל כן, וז"ל: "ולא ראיתי מכל רבותינו הראשונים שהביא (הגר"מ קליין שליט"א) שיכתבו שמפולשין הוא שה"י השערים מכוונים, בשום ראשון שהביא, אלא רק באו"ז עירובין סי' קס"ד שכתב עיר של יחיד שאין רה"ר עוברת בתוכה שאין פתחי מכוונים זה נגד זה כגון דגלי מדבר, ולכן כתבתי שאני נבוך בעיקר דין זה, שהמג"א מפרש זה על לשון השו"ע, רבשכיל שמצא כן רק בלשון הרמב"ן במק"א במלחמות עירובין דף כב ע"א (ו' ע"א מדפי הר"ף) ואף שנוסף גם האו"ז אין לומר כן, דאדרבה ה"י יותר נוטה לומר שכל רבותינו שלא הזכירו לשון זה פליגי, ולכן קשה להקל בשכיל זה".

[ד] ועי"ש עוד שמסיק דאפילו הראשונים שכתבו דבעינן שיחא השערים מכוונים זה נגד זה, מ"מ לא שייכא להקל מטעם זה, שעיקר הדין דבעינן מפולש משעל"ש, (לב' הפירושים), אינו אלא בעיר המוקפת חומה, אבל בעיר שאינה מוקפת חומה לא בעינן מפולש כלל, וז"ל: "וא"כ בברוקלין ובכל הערים ככאן אמעריקא שאין להם חומה, ומכל רחוב אפשר לצאת, א"צ שתחא

¹ וע"י לעיל הערה ד' שנתבאר שיטת המג"א דאין כאן רוב ראשונים דפליגי על הרמב"ן והאו"ז עי"ש.

[י] והנה בשו"ת משנת רבי אהרן או"ח סי' ו' כתב לבאר דין מפולש משעל"ש באופן אחר, והיינו דבמוקפת חומה, אם אין שערי' מכוונים, נמצא ממילא שנכנס הדרך בתוך חיקף ג' מחיצות, ומשו"ה בעינין שערי' מכוונים זה נגד זה, ויבואר דבריו לחלן, ועכ"פ גם לפי דברי הגאון רבי אהרן זצ"ל יוצא לדינא דאין לחלק בין סרטיא לפלטיא.

[יא] אבל עיי' בית אפרים שכתב להדיא לחלק בין סרטיא לפלטיא, וז"ל: "וע"כ לא בעינין שיהא מפולש משעל"ש אלא בסרטיא שהוא דרך העובר בתוך העיר ואין ב"א מתקבצים שם אלא עוברים דרך שם, ולכן אם אינו מפולש ומכוון משעל"ש לא הוי רה"ר דהא לא מסתגי להו בהדיא וכו' אבל הפלטיא אין תלוי הרה"ר שלה בשערי העיר מכוונים זה כנגד זה אם לאו עכ"ל, וכ"כ הצמח צדק, דבפלטיא שעשו ליקבוץ הרבים אינו נוגע שם שיהא מפולש משעל"ש, ומוכח להדיא דעת הבית אפרים והצ"צ דדין מפולש משעל"ש הוא דין בהרה"ר כמו שאר תנאי רה"ר, ולא בביטול מחיצות, ולכן כתבו דבפלטיא לא בעינין תנאי מפולש.

ואמנם כן כתב שם הב"א להדיא דלענין דין אתי רבים ומבטלי מחיצתא אין ג"מ אי שערי' מכוונים זה נגד זה או לא, וז"ל: "ולכאו' אפשר לומר כו' אף דקיי"ל כר"י דארומ"מ מ"מ בכה"ג שהוא מפולש זה שלא כנגד זה כו' לא מבטלי מחיצתא כיון שכנגדו במקום הזה המחיצה סתומה" ועיי"ש שמסיק שאין לומר כן "דלר"י דאתי רומ"מ אין הפרש בין אם הפירצה שבשני המחצות מכוונים זה כנ"ז או לא **דכל מחיצה בפני"ע בטילה מחמת הרבים שבוקעים בו**" עכ"ל, והיינו דלענין שיתבטלו המחיצות נתבטל כל מחיצה בפני"ע ע"י בקיעת הרבים העוברים בו, ולא בעינין כלל לזה שיהי' שערים מכוונים זה כנגד זה, ומוכח דס"ל להב"א שהוא תנאי ברה"ר כמו שאר תנאי רה"ר.

¹ ומוכח עוד מלשון הב"א דהוי תנאי ברה"ר שכתב טעם דאינו רה"ר משום דלא מסתגי להו להדיא, ובזה כדאי שאין מקום לחלק בין מוקפת חומה או לא.

יסוד הסברא לחלק בדין מפולש בין מוקפת חומה או לא

[ז] והנה עיקר יסוד סברת האג"מ שמחלק בין מוקפת חומה או אינו מוקפת חומה צלה"ב, שחיי כל תנאי רה"ר ילפינן מדגלי מדבר, כגון שיעור ט"ז אמה ואינו מקורה, ומ"מ לא מחלקינן בהו בין מוקף חומה או לא, אף שבמדבר היתה מוקפת חומה, וא"כ לכאו' צלה"ב מה נשתנה תנאי זה משאר תנאי רה"ר.

וע"כ צ"ל בביאור כוונת האג"מ דס"ל דתנאי מפולש משעל"ש אינו מתנאי רה"ר כלל, אלא הוא דין בביטול מחיצות, והיינו דילפינן מדגלי מדבר דמקום המוקפת מחיצות שהוא רה"ר מצד המחיצות, ובזה הוי הדין שאם יש דרך חרבים המפולש משעל"ש, נתבטלו המחיצות והוי רה"ר, וממילא בעיר שאינו מוקפת חומה לא שייכא הך דינא כל עיקר.

וכן משמע להדיא מלשון האג"מ וז"ל: "וילפינן מזה דעיר מוקפת חומה נעשית רה"ר כשהשערים מכוונים כו' משום דרק כשאיכא מחיצות שהוא דבר הסותר לרה"ר, שהוא בדין רה"ר אף כשאיכא שם אינשי בלא מספר, שצריך שיתבטלו המחיצות, לא נבטלו מצד שערים הפתוחין אלא כשהן מפולשין וגם מכוונים זה כנגד זה, אבל בעיר שאינה מוקפת שאינה שייכות לחשיבות רה"ר, סגי לחשיבות רה"ר במספר האינשי דס"ר ומדת ט"ז אמות רוחב אף כשהציאה מהעיר אינה מכוון וגם אינה מפולש" עכ"ל, ומוכח דס"ל להאג"מ דהך דינא דמפולש משעל"ש אינו דין ברה"ר, אלא הוא דין בביטול מחיצות, ומשו"ה מחלק בין מוקף חומה או לא, אבל אי הוי זה מתנאי רה"ר לא הוי באמת שום מקום לחלק בין מוקף חומה או לא.

[ח] ואמנם לפי"ז יוצא דאין לחלק גם בין סרטיא לפלטיא, דבכל ענין במוקפת חומה כדי שיתבטלו המחיצות בעינין שערים מכוונים זה כנגד זה, וגם בפלטיא אינו רה"ר רק בשערים מכוונים זה כנגד זה.

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

מוקפת חומה או לא, אלא הוא דין בביטול מחיצתא וכשנ"ת.¹

ענף ב: שיטת הראשונים, אם נוהגת דין מפולש משעל"ש רק במוקף חומה

יבואר בו שנחלקו הראשונים בדין שערים מכוונים, דשיטת הראביה, ופסקי הר"ד, וכ"כ גם בשו"ת מים רבים בדעת רש"י ובדעת המחבר, שדין מכוון משעל"ש אינו נוהג רק במוקפת חומה, אבל שיטת המאירי, הרשב"א, והריטב"א בדעת רש"י, דאין חילוק בין מוקפת חומה או לא ובכל ענין בעינין שערים מכוונים.

[א] והנה עיקר שיטת האג"מ דס"ל דתנאי מפולש אינו נוהגת רק במוקפת חומה, לכאור' נחלקו בזה הראשונים. דיש ראשונים שכתבו להדיא לחלק בין מוקפת חומה או לא, וכגון הראב"ה ח' עירובין סי' שע"ט, וז"ל: "ובמדבר היו אוהלים ואינו מסובב בחומה, והוא הדין עיירות שאין להם חומה שראשי רה"ר שלהם מפולשין הוי רה"ר, ואם מוקפים חומה ורה"ר שלהן מכוון ומפולש משעל"ש כו' עכ"ל, ומבואר שמחלק הראב"ה בין מוקפת חומה או לא, דבאינו מוקפת חומה כתב רק דבעינין מפולש, אבל לענין מוקפת חומה הוסיף דבעינין "מכוון ומפולש

[יב] הרי נתבאר דעת הב"א והצ"צ דדין מפולש משעל"ש הוא דין ברה"ר כמו שאר תנאי רה"ר, וממילא מוכח דעתם דאין לחלק כלל בהך תנאה בין מוקפת חומה או לא, כמו שאין אנו מחלקים בזה בשאר תנאי רה"ר, וצ"ל שהאג"מ פליג בזה על הב"א והצ"צ, ושיטת האג"מ דתנאי מפולש הוא דין בביטול מחיצתא, ואשר לכן אין נוהג תנאי זה רק במוקף מחיצות, אבל דעת הב"א, שהוא מתנאי רה"ר, וא"כ ע"כ שהוא כמו שאר תנאי רה"ר דאין חילוק בו בין מוקף חומה או אינו מוקף חומה (ונבאר עוד דעת הצ"צ ועוד פוסקים בפרטיות לחלו בעזהש"י).

[ו] והנה אף שבעיקר מבאר האג"מ הטעם דבעינין שערי' מכוונים רק לפי הראשונים דבעינין שערים מכוונים, מ"מ מבואר בדבריו דגם לאידך ראשונים דבעינין רק שחרח"ר יהי' מכוון, כלומר שלא יהא דבר המפסיק דין רה"ר באמצע, גם זה אינו נוהג רק במוקפת חומה, וכמובא לשונו לעיל, דא"צ מפולש כלל באינו מוקף חומה לא על השערים ולא על הרחובות איך שנפרש, וצ"ל בטעם הרב למה יהי' זה נוהג רק במוקף חומה.

[יג] ונראה דצ"ל לפי שיטת האג"מ, שגם זה הוי דין בביטול מחיצתא, והיינו דכמו דלהרמב"ן בעינין שיהא הדרך מפולש ושערי' מכוונים משעל"ש כדי שיתבטל המחיצה שבצד זו, כמו"כ לדעת אידך ראשונים, אע"ג דלא ס"ל דצריך שערים מכוונים לענין ביטול מחיצתא, מ"מ עכ"פ בעינין שיהא חד דרך שיהא נמשך משער א' לשער שכנגדו, אבל אם מתבטל דין רה"ר באמצע, לא נחשב כחד דרך הנמשך משער לשער, אלא כיון שבאמצע נפסק ממנו גדרי רה"ר, הוי כמו ב' דרכים נפרדים, ודרך אחד עוברת בין מחיצה זו, ודרך אחר עובר במחיצה שכנגדו, ודרך שאינו נמשך משער אחד לשער שכנגדו אין בכחו לבטל מחיצתא, אבל אין זה תנאי ברה"ר דבעינין שלא יהא נפסק ממנו דין רה"ר באמצע, דא"כ לא הי' מקום לחלק בין

¹ ובה יובן היטב מ"ש האג"מ דהפי' בתנאי מפולש ומכוון הוא, דבעינין שלא יתבטל דיני רה"ר באמצע כמו שלא יהא נקצר מט"ו אמה, ועי' לעיל הערה ה' שהקשינו דלכאור' הך דינא מבואר להדיא בשו"ע דאע"ג שנתקצר באמצעו כיון שיש רחב ט"ו מב' הצדדים הוי כולו רה"ר.

ועפ"י המבואר כאן בפנים מבואר היטב, שהם שני דינים נפרדים ולא קרב זה אל זה, ודברי האג"מ לא שייכא כלל לדין מבוי שנתקצר, כי בשו"ע מידי לענין דין רה"ר, בעיר שאינו מוקף חומה, דהיינו מצד גדרי ותנאי רה"ר, ובהו בודאי כיון שיש רחב ט"ו מב' הצדדים הוי רה"ר גם באמצעו שאינו רחב ט"ו, והיינו דמהני זה שיש ב' רשותי הרבים מב' הצדדים לאשו"י עלה תורת רה"ר, אבל האג"מ מידי לענין דין אתי רומ"מ, ובהו בעינין שיהא נחשב שחד דרך נמשך משעל"ש, ובהו אמרינן דבאופן שנפסק גדרי רה"ר באמצעו נחשב לב' דרכים נפרדים, וממילא לא מתבטלי מחיצות, דבעינין שיהא חד דרך הרבים נמשך מקצה לקצה כדי לבטל מחיצות, ואע"ג דאילו לא הי' כאן חומה הי' על אותו החלק שבאמצע תורת רה"ר, מ"מ נחשב לב' דרכים נפרדים אלא שהחלק שבאמצע כיון שמשמש לב' הדרכים נחית עלה דין רה"ר ג"כ ונתבטל לב' רשותי הרבים שמב' הצדדים אבל לעולם אין כאן דרך אחד אפילו בעיר שאינו מוקפת חומה, וממילא במוקפת חומה לא מתבטלי מחיצתא ודו"ק.

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

משעל"ש¹ הוא רח"ר גמורה עכ"ל, ומבואר להדיא כי כל עיקר דין מפולש משעל"ש לשיטתו אינו אלא דין בביטול מחיצות, כדי שיהא נחשב שאין לו חומה, ששני מחיצות לאו כלום.

[ה] ואמנם לאירך גיסא חרי מצינו עוד בראשונים שהביאו דין שערים מכוונים ולא חלקו בין מוקפת חומה או אינו מוקפת חומה, ולדוגמא: ע"י מאירי בריש מס' עירובין, ורח"ר הוא כו' ומפולש משני ראשיו עד שיוכל אדם לעבור בו ביושר בלי שום עיכוב עכ"ל, וע"י עוד שם דף ו' "שפתחי שני ראשיו מכוונים זה כנגד זה, עד שהדבר מצוי לרבים להיות בוקעין בהם מפתח זה לפתח זה בלא עיקום" עכ"ל, ולא הזכיר כלום מחיקף חומה, אלא משמע להדיא שכך הוא דין רח"ר, ולא תליא כלל במוקף חומה.

[ו] וכן מוכח ברשב"א בעבוה"ק שער ב' סי' ד' וז"ל: "מקום שהרבים בוקעין בו משער לשער, ושערי מכוונים זה כנגד זה כדגלי מדבר, אם רחב שש עשרה אמה, זהו רח"ר גמורה עכ"ל, וכן ע"י גם שם שער ג' סי' א' "וכן מבואות המפולשין ופתחיהן מכוונים זה כנגד זה עכ"ל, הרי להדיא שלא חילק כלל בין מוקף חומה או לא.

[ז] וכן פי' הריטב"א בדעת רש"י, דע"י בריטב"א עירובין דף ו' ז"ל: "פירוש רש"י ברח"ר גמורה רחבי י"ו אמה ושפתחיו מכוונים זה נגד זה, ושהיא רגילה לס"ר" ולא הזכיר כלום מחיקף חומה, וכן בריטב"א מס' שבת דף ו', "ועוד כתב רש"י ז"ל במס' עירובין שאין רח"ר אלא כשהוא מכוון משעל"ש, והכי הוא בירושלמי אבל לא הסכימו בזה כל המפרשים", ולא הזכיר כלום דהיינו דוקא במוקף חומה, ומוכח שפי' דעת רש"י דלא תליא כלל במוקפת חומה, ודלא כמוש"כ המים רבים, [ואפשר דהריטב"א לא הי' גורס תיבת "או" בדברי רש"י וכמו שהוא לפנינו בסוגריים עיי"ש רש"י עירובין דף ו', ואמנם ברא"ש הביא תיבת "או", ונמצאת אומר שנחלקו ראשונים בדעת רש"י].

המורם מכל האמור שנחלקו ראשונים בהך דינא דשערים מכוונים אי נהג דוקא במוקף חומה או אפילו באינו מוקף חומה.

משעל"ש², ומשמע דבאינו מוקף חומה לא בעינן מכוון כלל, רק מפולש כלומר שיהא פתוח משעל"ש³.

[כ] וכן בפסקי רי"ד עירובין דף ו' כתב וז"ל: ואין העיר מוקפת חומה שכל ראשי מבואותי' פתוחין חוץ לעיר שהוא רח"ר, אינו בעיר מוקפת חומה והמבוי מכוון והולך משעל"ש זו היא רח"ר עכ"ל, הרי להדיא כמוש"כ הראב"ה דבאינו מוקפת חומה לא בעינן רק פתוחין מב' צדדין, אבל במוקפת חומה שם הוסיף דבעינן גם מכוון משעל"ש.

[ג] וכן בשו"ת מים רבים סי' ל"ח תפס בכוונת רש"י דף ו' ע"א, וכן בכוונת המחבר, שכל עיקר דין מפולש משעל"ש אינו נהג רק במוקפת חומה, וז"ל: "כי רח"ר צריך להיות דומה לדגלי מדבר הרחב ט"ז אמה שהוא מקום להילוך רבים ומבלי חומה, וכשהוא מפולש משעל"ש אין בו חומה קרינן ב"י, כי שני מחיצות לאו כלום הוא, אמור מעתה שהרחוב (פי' רחוב כאן הוא פלטיא כמבואר שם להדיא דקאי אפלטא) ג"כ, לדון אותה לרה"ר, צריך שתהא מבלי חומה או לפחות מפולשת, דלא שאני רח"ר דידי' מר"ה דעלמא, ובזה צדקו דברי מרן שכתב איזהו רח"ר רחובות ושוקים הרחבים ט"ז אמה ואינם מקורים ואין להם חומה, ואפילו יש להם חומה אם מפולשים

¹ ולכאור' דהראב"ה אינו לגמרי כשיטת האג"מ, דלהאג"מ באינו מוקפת חומה לא בעינן כלל מפולש משעל"ש, וכמוש"כ חז"ל: "וא"כ כדוקלין וככל הערים ככאן אמעריקא שאין להם חומה, ומכל רחוב אפשר לצאת, אי"צ שתהא היציאה מהעיר מפולשת כלל", ומשמע להדיא דלא בעי אפילו מפולש באינו מוקף חומה, ואפילו סתום כצד אחד כגון דפ"ד ענד הוי גמי רח"ר, (אם לא שיהי' לה ג' מחיצות), וזהו משום דלהאג"מ הי' נחשב מדבר מוקף חומה, ולכן כל עיקר דין מפולש ילפינן רק לענין מוקף חומה דומיא דמדבר, וס"ל דכל עיקר דין מפולש ומכוון הוא דין כביטול מחיצתא, אבל הראב"ה משום דס"ל דמדבר לא הי' נחשב מוקף חומה, ממילא ס"ל דבאינו מוקף חומה ילפינן מדגלי מדבר דבעינן מפולש כלומר פתוח מב' צדדין, וזה ילפינן מדגלי מדבר שהי' ג"כ כלי היקף חומה והי' מפולש, וע"כ זה הוי דין כרה"ר, ולא כביטול מחיצתא, וכמוקף חומה שם כתב דבעינן גם מכוון, ואמנם זה לא ילפינן כלל מדגלי מדבר להראב"ה, אלא ידעינן מסברא, וע"כ להראב"ה שזה דין כביטול מחיצתא, ודו"ק.

נחשב בלי חומה, ממילא אמור מעתה דהה"נ פלטיא הוי הדין כן.

[יא] אבל לדעת הנך ראשונים דס"ל דדין שערים מכוונים הוי מתנאי רה"ר, עפ"י יש מקום לחלק בהך דינא בין סרטיא לפלטיא, די"ל דעיקר מאי דילפינן מדגלי מדבר דבעינן שערים מכוונים, הגדר בזה דע"י דאינו מכוונים, וצריך לסבב חילוכו, לא ניהא תשמישתי' כ"כ, וזהו יסוד מאי דילפינן מדגלי מדבר דבעינן שערים מכוונים, וממילא כ"ז לענין דרך דהוי מעבר לרכים, דבזה שייכא למימד דבאינם מכוונים אינו ניהא תשמישתי', אבל בפלטיא שהוא מקום קיבוץ, שם לא מעלה או מוריד אי הוי מכוונים או לא, וא"כ בפלטיא אפילו אינם מכוונים הוי רה"ר, וזהו שיטת הבית אפרים והצמח צדק שכתבו לחלק בין סרטיא לפלטיא שהוא כדעת כל אלו הראשונים.

ואמנם שיטת הרשב"א דחלוק דין הפלטיא דאפילו דלתות המדינה נעלות כלילה חוי רה"ר, ועי' בשו"ת חכם צבי סי' ל"ז, וכן באבני נזר סי' רע"ג. דסברת הרשב"א דע"י שיש רה"ר בתוך המחיצות, אמרין ארומ"מ, והא דמהני נעילת דלתות זהו רק משום שמונע וחוסם רגל הרבים מלעבור, וממילא דינו רה"ר, אבל בפלטיא שהוא להשתמשות אנשי המדינה ולא מפריע החשתמשות בהפלטיא זה שדלתי המדינה נעולות, ממילא הוי רה"ר גם כדלתות נעולות וממילא אתי ארומ"מ, ולפי זה יוצא דשיטת הרשב"א דאע"ג דלא בקעי הרבים דרך המחיצה שייכא דינא דארומ"מ, ועוד מוכח לפי"ז דחומרא זו בפלטיא אתיא דוקא למ"ד ארומ"מ.

ואמנם עי' בחי' רמב"ן בדף נ"ט ח"ל, וי"ל עוד שלא אמר ר"י שתי מחיצות של תורה אלא כדחב שש עשרה אמה שדרך הרבים עוברת שם, ואין הרבים נקבעים ועומדים שם, דגמר ממדבר דליכא מחיצות, אבל פלטיא גדולה של עיר רחבה הרבה, שהרבים מתקבצים שם לשוק והיא רחבה של עיר, כיון שהרבים קבועים ועומדים שם כל היום זהו רה"ר גמורה" עב"ל, ומבואר דעת הרמב"ן, דלענין פלטיא שהוא מקום שבנ"א קבועים ועומדים ואינו למעבר בעלמא, שם לא מהני מחיצות כלל, ולא תליא זה כלל בדין אתי ארומ"מ, אלא לבו"ע לא מהני מחיצות לפלטיא, דרק דרך מעבר ילפינן מדגלי מדבר דמהני מחיצות לכטל ממנו דין רה"ר, ואפשר שזה גם שיטת הרשב"א.

ולענין הלכה, עי' שם בשו"ת ח"צ שכתב דבדין הרשב"א הוא חידוש גדול ולא נמצא כן בשום פוסק זולתו לא קדמון ולא אחרון, והביאו חבאר היטב בשו"ע סי' שמ"ה, והכי נקטינן.

ענף ג: בביאור יסוד מחלוקת הראשונים בדין מפולש משעל"ש

[ח] והנראה בביאור יסוד מחלוקת הראשונים, דתליא בזה, אי הך דינא דבעינן שערים מכוונים הוא דין בביטול מחיצות, או אם הוא תנאי ברה"ר, דדעת כל הנך ראשונים שחלקו בין מוקפת חומה או לא, זהו משום דס"ל דכל עיקר דין שערים מכוונים זה כנגד זה הוא דין בביטול מחיצות, (או לפימ"ש במשנת רבי אהרן הוי רק כדו שלא יכנס לתוך חיקו ג' מחיצות), ורק מפולש משעל"ש כלומר שיהא פתוח מב' צדדין, זה משמע בקצת מראשונים הנ"ל (עי' לעיל בלשון הראב"יה, ועימ"ש מ"ש בהערה ט), דס"ל דהוי זה תנאי ברה"ר, דילפינן מדגלי מדבר דבעינן מפולש, אבל שערים מכוונים זה אינו תנאי ברה"ר אלא הוא דין בביטול מחיצות.

[ט] אבל דעת הראשונים שלא חלקו בין מוקפת חומה או לא היינו משום דס"ל דהך דינא דשערים מכוונים הוא מתנאי רה"ר דילפינן מדגלי מדבר, דהכי קים להו להנך ראשונים דבדגלי מדבר היתה שערים מכוונים, וכמשמעות הראשונים הנ"ל שכתבו תנאי רה"ר, ובכללם כתבו גם הך דינא דבעינן שערים מכוונים זה כנגד זה, ומשמע דס"ל דגם זה הוי מתנאי רה"ר, וכיון שהוא מתנאי רה"ר ממילא דלא שייכא לחלק בין מוקפת חומה או לא כמו בכל תנאי רה"ר.

[י] ועוד יוצא לנו נ"מ לדינא בהך פלוגתא, אי שייכא לחלק בדין שערים מכוונים בין מבואות לפלטיא, דלדעת הסוברים דהוי דין בביטול מחיצות, ובעינן שערים מכוונים כדי שלא יהי' כאן חיקו מחיצות א"כ הה"נ בפלטיא יהי' הדין כן, וכמוש"כ להדיא בשו"ת מים רבים המובא לעיל, "וכשהוא מפולש משעל"ש אין בו חומה קרינן ב"י, כי שני מחיצות לאו כלום הוא, אמור מעתה שהרחוב ג"כ, (פי' רחוב כאן הוא פלטיא) לדרך אותה לרה"ר, צריך שתהא מבלי חומה או לפחות מפולשת, דלא שאני רה"ר דידי' מר"ה דעלמא", הרי בפירוש דכיון דטעם מפולש הוא כדי שיהי'

כמ"ד אתי רומ"מ, ולמ"ד לא ארומ"מ באמת ליתא כלל להך דינא ולא בעינם שערים מכוונים כלל, וזה יתכן כדעת הרמב"ם דס"ל להלכה כמ"ד לא אתי רומ"מ כמוש"כ האחרונים, ולא הזכיר כלום מדין שערים מכוונים.

להלכה אי קיי"ל כמ"ד ארומ"מ

|טו| והנה בעיקרא דהך מילתא אי קיי"ל כמ"ד ארומ"מ או לא אתי רומ"מ, כבר האריך בזה הב"א והוכיח שדעת רוב ראשונים ובכללן הרמב"ם רי"ף והרא"ש, דאנן קיי"ל לא ארומ"מ, ואמנם כן הוא גם דעת רובם ככולם מגדולי הפוסקים, ונזכיר קצתם: המג"א בסי' שס"ג ס"ק ל' הביא את דברי התוס' שמחלק בין מחיצה בידי אדם למחיצה ביד"ש, דבמחיצה ביד"ש ארומ"מ, משא"כ מחיצה בידי אדם לא ארומ"מ, ומבואר דס"ל להלכה דבמחיצה בידי אדם לא ארומ"מ, וכן חזר על זה בס"ק מ', וכן בשו"ת ח"ס או"ח סי' פ"ט דקיי"ל כרבנן דלא ארומ"מ, ובשו"ע הרב סי' שס"ג סעי' מ"ב דמן התורה אין בקיעת רבים מבטלת ממנו שם מחיצות עיי"ש, וכן כתב בקו"א סי' שמ"ה אות ב' דקיי"ל כרבנן וכשיטת הרמב"ם דלא ארומ"מ, וכ"כ בשו"ת חכם צבי סי' ל"ז, ובשאלת יעב"ץ סי' ז', והנוב"י מובא בשו"ת תשובה מאחבה סי' קי"ב, ובשו"ת מהר"ם שי"ק סי' קע"א, ובערוה"ש סי' שס"ד סעי' א', ובישועת מלכו סי' כ"א, ובמהרש"ם בח"ת, ובאחיעזר ח"ד, ובחזו"א, וכן נקטו בפשיטות עוד הרבה.

|טז| והנה כל הנך פוסקים דס"ל דקיי"ל כמ"ד לא ארומ"מ, ומ"מ הביאו דבעינן שערים מכוונים, וכגון המג"א דס"ל דקיי"ל לא ארומ"מ, ומ"מ פסק גם דבעינן שערים מכוונים, וכן השו"ע הרב, והערוה"ש, ע"כ צ"ל דס"ל דדין שערים מכוונים לא שייכא מידי לדין ביטול מחיצות, אלא הוא מתנאי רה"ר, וממילא מוכח בדעת כל הנך פוסקים דנוהג גם באינו מוקפת חומה, וזהו כדעת הראשונים שנתבאר לעיל דס"ל כן.

|יז| אלא דלכא"ו יל"ע לפימ"ש התוס' כ"ב ע"א בד"ה והא אמר רבי יוחנן, שהקשו שם אהא דמקשה הש"ס אדרבי יוחנן דקאמר כאן הודיעך

|יח| וכן ואמנם אפילו להסוברים דשערים מכוונים הוא מתנאי רה"ר, עדיין אינו הכרח לחלק בין מבואות לפלטיא, די"ל דהך דינא דשערים מכוונים הוא תנאי בצורת רה"ר, שצ"ל בוקע ופולש את העיר בקו ישר דומיא דדגלי מדבר, ואינו תלוי כלל במאי דאינו ניהא תשמישתי, אלא כך הוא צורת רה"ר, וכמו תנאי אינו מקורה, דאינו תלוי באיזה חסרון בתשמיש הרבים, אלא שכך הוא צורת רה"ר דילפינן מדגלי מדבר דבעינן שיחא בלי קירוי, וכמו"כ י"ל לענין שערים מכוונים, דבעינן שיחא בלי עיקום משום שכך צ"ל צורת רה"ר.

ענף ד': לפי הפוסקים דאנן קיי"ל לא ארומ"מ האם יש לחלק בדין מפולש בין מוקפת חומה לאינו מוקפת חומה

[יג] והנה ממוצא דבר אתה למד, שכל עיקר המקום לחלק בין מוקפת חומה או לא, זה דוקא למ"ד אתי רומ"מ, ובזה י"ל דכדי שיתבטלו המחיצות בעינן מפולש משעל"ש, אבל למ"ד לא ארומ"מ, הרי לא שייכא כלל שיתבטלו מחיצות אפילו מפולש משעל"ש, וכמו שכתבו הראשונים דהא דאמר ר"י ירושלים אלמלא דלתותי ננעלות בלילה חייבים עלי' משום רה"ר, זהו דוקא למ"ד ארומ"מ, אבל למ"ד לא ארומ"מ אפילו בלא דלתותי ננעלות אינו רה"ר, וממילא מוכן בדעת כל ראשונים הנ"ל שחלקו בין מוקפת חומה או לא כגון הראב"ה ודעימי, ע"כ דס"ל להלכה כמ"ד ארומ"מ.

|יד| אבל להסוברים דאנן קיי"ל לא ארומ"מ, ע"כ צ"ל בא' משני פנים, או דהוי מתנאי רה"ר, ולא תליא כלל ביטול מחיצות, ולפי"ז יהי' נוהג הך דינא גם באינה מוקפת חומה וכשנית, או אפשר דבאמת הוי דין כביטול מחיצות, ואמנם קאי רק

" ובה יוכן דעת כמה פוסקים שלא חלקו בין סרטיא לפלטיא, כמו השו"ע הרב שהביא דינא דשערים מכוונים גם על רחובות ושווקים דהיינו פלטיא, אפי"ג דס"ל דשערים מכוונים הוא מתנאי רה"ר ולא משום כביטול מחיצות, דהא פסק כמ"ד לא ארומ"מ, ועי"פ מ"ש בפנים מוכן, דס"ל דהך תנאי לא תליא כלל בניחא תשמישתי, אלא כך הוא צורת רה"ר, וממילא קאי גם למ"ד לא ארומ"מ.

בספר תפארת יעקב שתי' דשאני התם דכל הד' מחיצות הוי' ע"י דיומדין ובה ס"ל להרב דביותר מי"ג ושליש אינו רה"י מה"ת, משא"כ היכי שיש ב' מחיצות גמורות, אז הוי רה"י אפילו ביותר מי"ג ושליש.

ועכ"פ מוכח לפי"ז דאע"ג דהרב כתב לכא"ו ביש לו חומה סביב הוי רה"ר, וזה משמע כמ"ד ארומ"מ, ע"כ צריך לאוקמי' להך חומה באופן שלא יהי' כאן שם ד' מחיצות, ולפי"ז צריך לפרש המשך כוונת הרב, דאין ר"ל שיש איזה חילוק בדין בין יש לו חומה סביב או אין לו חומה, דזה בודאי א"א, דהא כאן לא מיירי שיש שם ד' מחיצות כלל, דאם הי' שם ד' מחיצות הא לא הי' רה"ר דלא ארומ"מ, וא"כ הך חומה לא מעלה או מוריד כלל, דבלא"ה לא נחשב רה"י ע"י החומה, ולמה צריך מפולש רק בחומה סביב אם החומה אינו היקף מחיצות.

[כ] אלא ע"כ עיקר כוונתו, דאפילו ביש חומה מב' צדדים נמי הוי רה"ר, דלא תימה דבעינן מפולש לגמרי בלי שום חומה, כמו דבעינן בלי קירוי, כמו"כ ס"ד דבעינן בלי חומה כלל אפי' מב' צדדים, אע"ג דלא מהני הך חומה לעשותו רה"י, מ"מ הוי' רה"ר, ולזה אומר דאפילו יש לו חומה הוי נמי רה"ר, ומ"ש אח"כ אלא שמפולשים כו' קאי בכל אופן בין יש להם חומה בין אין להם חומה.

[כא] וכוונת המשך דברי הרב כך הוא: בין שאין שם חומה כלל, וכולו מפולש, בין שיש שם חומה סביב, אבל באופן שאינו שם ד' מחיצות, בכל אופן הוי רה"ר, אם יהי' גם תנאי זה שיחי' מפולש משעל"ש ושערי' מכוונים, ואע"ג שיש חומה ולכא"ו אינו דומה לדגלי מדבר, מ"מ הלא אינו אלא ב' מחיצות וזה נחשב כמו שאין לו חומה כלל, ושפיר הוי דומיא לדגלי מדבר, אבל אם יהי' חומה גמורה ויהי' שם ד' מחיצות, אז באמת אינו רה"ר, וזה תוכן כוונתו, והיינו דמ"ש "שהרי אין לו אלא ב' מחיצות" אין זה משום שהדרך מפולש משעל"ש, אלא ר"ל דמשו"ה הוי רה"ר משום דמיירי שאין כאן אלא ב' מחיצות ודו"ק.

כוחן של מחיצות, כאן וס"ל, והאמר ר"י ירושלים וכו', והקשו התוס' דילמא שאני ירושלים דהוי רחב ט"ז, ופסין ליכא אלא י"ג ושליש ותי' בחד תירוצא, הואיל והוי לירושלים צוה"פ לא הי' לדב"מ דבקעי לבטל מחיצתא, ועוד כתבו לפימ"ש גבי יתר על כן ניהא, והיינו מ"ש שם דמדאורייתא אין חילוק בין י"ג אמה ושליש לט"ז.

ומשמע לפי תי' קמייתא דאפילו למ"ד לא ארומ"מ מ"מ ברחב ט"ז מודה דאחי רומ"מ, ולכן א"ש דבירושלים הוי רה"ר אע"ג דמוקפת חומה, ועי' נוב"י בדרוש לציון דרוש י"ג שכתב כן להריא, ולפי"ז יתכן לחלק בין מוקפת חומה לאינה מוקפת חומה לכו"ע, אבל לתי' הב' מבואר דאין חילוק ברוחב הפירצה ואפילו ט"ז לא ארומ"מ, וכן נקטו להלכה בשו"ת בית אפרים סי' כ"ז וכ"ז, ובשו"ת אבני נזר סי' רס"ה אות כ"ה, דאפילו רחב טובא מהני דיומדין מה"ת, ולא ארומ"מ, ועפי"ז ע"כ צר"ל כמוש"כ לעיל, דהנך פוסקים דס"ל דקיי"ל לא ארומ"מ, ומ"מ הביאו דין מפולש, ע"כ שזוהו מתנאי רה"ר, וממילא שאין חילוק בין מוקפת חומה או לא.

ענף ה': שיטת שו"ע הרב

[יה] והנה עי' בשו"ע הרב בסי' שמ"ה סעי' י"א וז"ל: "ואין להם חומה סביב, ואפילו יש להם חומה אלא שהם מפולשים משעל"ש דהיינו שחשערים מכוונים זה כנגד זה, הרי יש לאותו דרך המכוון משעל"ש כל דין רה"ר אם הוא רחב ט"ז אמה שהרי אין לו אלא ב' מחיצות משני צדדיו בלבד (אם מחיצות אלו אינן רחוקות אמה ברוחב רה"ר מכנגד חלל השער) עכ"ל.

[יט] והנה זה שהוסיף בסוגריים אם אין מחיצות אלו רחוקות אמה וכו' עי' בהגהות מהג' בעל שו"ת דברי נחמ"י, שפי' כוונת הרב דר"ל דאם לא כן יהי' כעין פסי ביראות, היינו שיחי' כאן שם ד' מחיצות, וממילא לא הוי רה"ר, והיינו משום דלא ארומ"מ, ועי"ש בהגהות הנ"ל שהקשה ממ"ש הרב בסי' שמ"ה סעי' ה', דאם אין בין הדיומדין רק י"ג אמה ושליש אז הוי רה"י מה"ת ומשמע דביותר מי"ג ושליש אינו רה"י מה"ת, וראיתי

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

מפולשות רחבות ט"ז אמה", ובח"ד סוף סי' ג' הוסיף לפרש כוונתו, וז"ל: "ע"ד מ"ש בחיבורי ח"ג בהשמטה לסי' י"ח שאם יש מכוי מפולש רחב ט"ז אמה, היינו שיהא המכוי מפולש מקצה לקצה, אשר באמת אינו מצוי כלל בעיירות גדולות, ולזה נהגו לערב בכרכים גדולים מאוד, ולא הששו למה שיש שם ס"ד כיון שאין ר"ה מפולש כנ"ל" עכ"ל, ופשוט דמירר מסתם כרכים הגדולים שהי' בזמנו שלא היו מוקפים חומה, ומבואר דעת הד"מ שתנאי מפולש נהגת גם באינה מוקפת חומה, ופשוט שאין לומר שהדברי מלכיאל מיירי רק ממפולש שיהי' פתוח מב' צדדין, אבל הה"נ אם הולך בעקלתון הוי רה"ר, חרא שכוראי אם הי' חולק על המג"א הי' מפרש כן, ועוד דשיהי' פתוח מב' צדדין ואפילו הולך בעקלתון בודאי שכיח טובא בכל העיירות הגדולות, אלא ודאי כוונתו שיהי' מפולש, וכפי' המג"א.

[כה] וז"ל תשובת מהר"א סי' נ"ד: "והרי בזה"ז אין לנו רה"ר כל עיקר כמ"ש בפסקי מהר"א ססי' נ"ה, וכל רשויות שלנו הם כרמלית, ככרמ"א ססי' שמ"ו ובט"ז סוף סק"ו, וכמ"ש המג"א סי' שמ"ה סק"ז וט"ז סק"ו, כדעת רוב פוסקים דבעי' ס"ר בוקעים בו וכו', ולכו"ע נמי בלא תנאי דסי' רבוא, הא מיהת מפולש משעל"ש שהפתחים מכוונים זה כנגד זה דוקא בעי' לתנאי רה"ר, אבל כל שאין הפתחים מכוונים זה כנגד זה מפולש משעל"ש הוי רה"י גמורה, אעפ"י שאין דלתותי' ננעלות בלילה, כמוש"כ הבי"ב בארוכה בסי' שמ"ה, ובמג"א סק"ו, ובמדינתנו רוב העיירות אין פתחי' שערי' העיר מכוונים ממש זה כנגד זה עכ"ל.

[כז] והנה הגאון מהר"א קאי בעיירות במדינתנו בזמנו, שרובם כבר לא היו מוקפות חומה, שבשנת תק"ס לערך כבר היו רוב העיירות בלי חומה, ומ"מ תפס בפשיטות שנוהגת גם בזמנו תנאי מפולש משעל"ש, וכך הזינן להדיא שתפס שדין זה דבעינן מפולש הוא מתנאי רה"ר, והרי נתבאר לעיל דאם הוא מתנאי רה"ר ע"כ שאין לחלק בין מוקפת חומה או לא.

ענף ו': שיטת הפוסקים שכתבו להדיא שתנאי מפולש משעל"ש נהגת גם באינה מוקפת חומה

וכן והנה הוין ממה דמוכח בדעת הפוסקים הנ"ל דסי' קיי"ל כמ"ד לא ארומ"מ, וא"כ ע"כ צ"ל שדין שערים מכוונים הוי מתנאי רה"ר וממילא דאין חילוק בין מוקפת חומה או לא, ונתבאר שכן הוא דעת הב"א והשו"ע הרב, עוד מצינו להדיא כמה פוסקים שנקטו דדין שערים מכוונים נהגת אפילו באינה מוקפת חומה.

דעי' בצמח צדק מס' שבת פ"א משנה א' (ד"ה בגמ' דף ו' ע"א), שדין לענין פלטיא אי נאמר בו תנאי זה דבעינן מפולש או לא, ומתוך דבריו יוצא להדיא שגם בעיר שאינה מוקפת חומה בעינן שלא יתעקם הדרך, וז"ל: "אבל בעיר **"שאינה מוקפת חומה"**, או י"ל הרחוב (היינו פלטיא) חשוב רה"ר אף שאינה מפולש כמו מבואות המפולשין, דזיל בתר טעמא, שהמבואות הן רה"ר מפני שעוברים בהם רבים דרך מעבר, ע"כ בעינן שיהיו מפולשין שיהיו השערים מכוונים זה כנגד זה, אבל הרחוב הוא רה"ר להיות שבני העיר מתקבצים שם, ועי' סנהדרין פרק חלק (דף קי"א ע"ב) במשנה גבי אין לה רחוב עושין לה רחוב דפירש"י רחוב מקום שבני העיר מתקבצין שם, גם פי' שם סרטיא גדולה, וכיון שהוא מחמת שבני העיר מתקבצין שם י"ל א"צ שיהי' פילושו מכוון דוקא" עכ"ל.

[כח] הרי להדיא דגם בעיר שאינה מוקפת חומה צריך שיהא הדרך מפולש שיהי' השערים מכוונים זה כנגד זה, וכמו שכתב בפירוש "אבל בעיר שאינה מוקפת חומה", ורק "רחוב" שהוא פלטיא מקום שמתקבצים, בזה מסתפק דכיון שדין רה"ר בפלטיא הוא משום שב"א מתקבצים שם, דילמא בזה לא בעינן שיהא שערי' מכוונים, אבל בדרכים שהם רה"ר מפני שעוברים שם הרבים, בזה פשיטא לי' דבכל ענין בעינן שערי' מכוונים זה נגד זה.

[כט] וכן עי' בדברי מלכיאל בח"ג בהשמטה לסי' י"ח שדין אודות תיקון עירובין לעיר אדעס כתב וז"ל: "צריך לדאות אם יש שם מבואות

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

מכוונים זה כנגד זה", ומוכח דנקט בפשיטות דהך דינא דמפולש משעל"ש נוהגת גם באינם מוקפת חומה, וכמוש"כ "ראחד מתנאי רה"ר דאורייתא הוא שיהי' מפולש משעל"ש, וכן מוכח שצריך שיהי' מכוון מקצה העיר ועד קצהו, וכמוש"כ שער העיר מכוון זה נגד זה.

הרי נתבאר שיטת הרבה פוסקים שתפסו להדיא דבעינן מפולש גם באינו מוקפת חומה, ונתבאר דמוכח כן לפי רוב הפוסקים שתפסו דאנן קיי"ל לא ארומ"מ, וגם שזהו שיטת הרבה ראשונים, הרשב"א הריטב"א בדעת רש"י, והמאירי.

ענף ז: ביאור שיטת הגאון רבי אהרן זצ"ל

יתבאר שיטת הגאון רבי אהרן זצ"ל בביאור דעת הראשונים שכתבו דבעינן שערים מכוונים, ויתבאר שבביאור דעת המג"א חולק על האג"מ וס"ל דמירי גם באינו מוקף חומה, ואשר על דעת המג"א סמכו להקל בתיקון עירובין בצורה פ' אפילו ברחובות רחב ט"ז.

לן ועי' בשו"ת משנת רבי אהרן או"ח סי' ו' אות י"א וי"ב, שדעתו ג"כ דדין מפולש משעל"ש הוא דוקא במקפת חומה, אך בטעם הדבר, כתב באופן אחר וז"ל: "ומה שצריך לעקם הדרך אין זה נוגע כלל, דאטו דרך באלכסון או בעקמימות אינו רה"ר, והא דכתבו דצריך פילוש משער לשער בכיוון, הוא כמוקף חומה דאם הפירצות אינן זכני"ז או השערים אינן מכוונים, הרי יש בכל מקום ג' מחיצות" עכ"ל, ומבואר דעתו שכל עיקר הדין דבעינן מפולש לא שייכא רק במקפת חומה, והטעם בזה שבמוקף חומה אם יתעקם הדרך ממילא יהא נמצא שנכנס הדרך למקום המוקף בג' מחיצות ואינו רה"ר, אבל באינו מוקף חומה לא שייכא כלל הך דינא.

ל[אן] והנה עיי"ש אות י"א, שמבאר שבאמת יתכן כמה אופנים בעיר המוקף חומה שאפילו אי מתעקם הדרך, מ"מ אינו נכנס תוך ג' מחיצות, ומתוך כך כתב דצריך לפרש מ"ש הראשונים דבעינן מפולש משעל"ש, דמירי בכה"ג כשיש רק פתח א' בצפון ופתח אחד בדרום, דבכה"ג משכחת דאם מתעקם הדרך לצדדים יכנס למקום המוקפת בג' מחיצות ואינו רה"ר, וז"ל: "דבאמת

וכן ובשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קס"ב כתב וז"ל: ולכן גם בעיירות הגדולות אם אין הדרכים מפולשים משעל"ש, ורחבים ט"ז אמה, וס"ר עוברים בכל יום, אין להם דין רה"ר, הרי שהביא תנאי זה על הכרכים הגדולים בזמנו שלא היו מוקפת חומה, ומוכח דאין חילוק בין מוקף חומה או לא, ואע"ג שלא הזכיר אלא מפולשים, ולא כתב דבעינן גם שערי מכוונים זה נגד זה, מ"מ פשוט שאילו הי' דעתו לחלוק על המג"א הי' מפרש להדיא.

כתן ועי' במכתב מהרה"ג שלמה דוד כהנא זצ"ל, מראשי ועד הרבנים בעיר ווארשא (נדפס בהמאור טבת תשכ"ב) וז"ל: לדעתי בעיירות קטנות שדרך המלך עוברת בה ומפולש מעבר אל עבר יש יותר חשש מעיירות גדולות, כי ההיתר של ששים רבוא אינו כדור, והמשכנ"י בתשובה ארוכה להגאון דאז"מ קרא תגר על ההיתר הזה, ומחמיר להצריך דלתות, וההיתר של אינו מפולש מוסכם ונתקבל, ולא ראינו מי שחולק ע"ז, ועי' בב"י סי' שמ"ה ומ"א ס"ק ה' שפירשו דמפולשים היינו שהשערים מכוונים זה כנגד זה ובכסף משנה הל' שבת פי"ד ה"א. ובעיירות גדולות לא נמצא מפולש כלל, וכן בעירנו נוהגין מן הדורות שלפנינו בתיקון עירובין, ובל לחוש לרה"ר דאורייתא להצריך דלתות, עכ"ל, ומוכח דעתו שגם בעיר שאינו מוקף חומה נוהגת תנאי זה דבעינן מפולש משעל"ש. שו"ת ויען יוסף

[כט] ובשו"ת ויען יוסף מהגאון אבדק"ק פאפא זצ"ל בח"א או"ח סי' קל"א דן אי שכיח רה"ר בזה"ז, וז"ל: "מה שכתב דשכיח בזה"ז רה"ר דאורייתא, וכונתו דבעיר גדולה כנוא יארק יש רחובות שס"ר בוקעין בו, לענ"ד אפ"ה לא הוי רה"ר דאורייתא, דאחד מתנאי רה"ר דאורייתא הוא שיהי' מפולש משעל"ש, כמבואר בשו"ע סי' שמ"ה סעי' ז', וידוע דגם הרחובות הגדולות שבכאן מתעקמים כמו "ר" או כמו שלשלת, ואין מכוונים משעל"ש" עכ"ל ועי' עוד שם סי' קנ"ה: "כי כל הרחובות מתעקמים בראשם או בסופן כמו "ר" או שלשלת", וכן עוד בסי' קצ"ה: "דבעי עוד תנאי להיות רה"ר גמור, שיהא מפולש משעל"ש, ופי' המג"א דהיינו שיהי' שער העיר

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

[לד] וכן משמע שם סוף אות י' שהביא דברי המ"ב בסי' שס"ד, שהקשה על מה אנו סומכין לערב בצוה"פ ברחובות רחבים ט"ז, ולא ניהא לי' במה שתי' המ"ב עיי"ש, וכתב בזה וז"ל: "אך צ"ל דעיקר הסמך הוא שאין רח"ר מפולש משעל"ש, ובזה נתבאר בס"ד, ויתבאר עוד, שאין לסמוך על זה" עכ"ל, ופשוט דמיירי בכל העיירות שסמכו לערב ברחובות רחבות ט"ז, גם בעיירות שאינם מוקפות חומה, ובזה ס"ל שעיקר הסמך בהמנהג לערב הוא לא מחמת דבעינין ס"ר, שהוא תפס לעיקר כמוש"כ המשכנ"י דלרוב ראשונים א"צ ס"ר, אלא סמכו על היתר זה דבעינין מפולש משעל"ש, והיינו עפ"י דעת המג"א כמו שהביא בתחילת דבריו עיי"ש, אלא דס"ל להגאון זצ"ל שאין לסמוך על המג"א בזה, אך בעיקר הפירוש בדעת המג"א מבואר דס"ל כדעת הפוסקים דהוי מתנאי רח"ר וממילא נוהגת אפילו באינו מוקפת חומה.

סימן ג

שיעור העיקום שבזה נחשב שאינו מפולש משעל"ש

[א] והנה בשיעור העיקום שבזה נחשב שאינו מפולש משעל"ש ואין שערי' מכוונים, לכאור' מלשון המג"א שכתב דבעינין שערים מכוונים זה כנגד זה, משמע דבעינין ממש זה כנגד זה, ואכן כן מצינו כמה פוסקים דס"ל דבעינין שיחא הרח"ר נמשך כקו ישר ממש, וכל שמתעקם קצת בטלה ממנו דין רח"ר, דחסר ממנו התנאי דבעינין שערים מכוונים זה כנגד זה.

עיי' פרמ"ג סי' שס"ד בא"א ס"ק ב' וז"ל: "ועיירות שלנו שמתקנין בצוה"פ יש לעיין במכוונין "ממש" השערים ורחבים הרבה, ומיהו י"ל דסומכין האידנא לית לנו רח"ר" עכ"ל, ומזה שהוסיף תיבת "ממש", נראה ברור כוונתו דאם אין השערים ממש מכוונים, אינו רח"ר ושפיר מתקנין בצוה"פ, ורק בשערים מכוונים "ממש" הוי רח"ר, ומבואר דבעינין יזה כנגד זה ממש.

[ב] ועיי' שו"ת ובחרת בחיים סי' קי"ז ד"ה שנית להנ"ל וז"ל: "הנה מה שנמצא מערער על דבריו,

י"ל גם לדידהו חשיב רה"ר גםכשאין הפתחים מכוונים, ומה שנקטו וכתבו מכוונים משעל"ש, הוא משום דלא נחתו לפרש באופנים הנ"ל כו' אלא מיירי כשיש רק פתח אחד בצפון בצפון וא' בדרום וכדו', ובאופן זה הרי בכל מקום היו ג' מחיצות" עכ"ל.

[לכ] ולכאור' כוונת הגאון רבי אהרן זצ"ל לפרש כן רק בדברי הראשונים שהזכירו דבעינין מכוון משעל"ש כמוש"כ בפירוש שם שמבאר דעת רש"י והקדמונים עיי"ש, ובזה יש לומר שלא נחתו לפרש באופן שיש יותר מפתח א' בכל צד, אבל כמובן קשה לאוקמי' לדברי השו"ע והמג"א כנ"ל, דבודאי לא הו"ל לסתום אלא לפרש, ובפרט שבכ"י כתב בהדיא שגם באם יש פתחים הרבה הוי הדין דבעינין שערים מכוונים, א"כ הפשטות דגם המחבר מיירי כה"ג שיש פתחים הרבה, אלא דבביאור דברי המחבר בלא"ה כבר כתב לעיל אות ו' שמהגר"א משמע שחולק על המג"א וס"ל דלא בעינין שיחא שערי' מכוונים, והביא עוד מ"ש המשכנ"י שהמחבר השמיט ענין שערים מכוונים משום שחזר בו ממ"ש בכ"י, ומשמע שתפס לעיקר דלא כהמג"א עיי"ש, וס"ל דכוונת המחבר אינו אלא דבעינין שיחא פתוח מב' צדדים, וזהו הפי' מפולש.

[לג] ואמנם יל"ע איך הבין הגאון רבי אהרן זצ"ל את שיטת המג"א, שפירש דברי המחבר דבעינין שערים מכוונים, ופשיטא שאפילו נאמר דמיירי דוקא בעיר המוקפת חומה, מ"מ מדסתם בודאי מיירי אפילו יש פתחים הרבה להעיר, דאל"ה הו"ל לפרש דחא בכ"י מבואר להדיא דקאי אפילו ביש פתחים הרבה וכנ"ל, והרי בכח"ג אפילו יתעקם הדרך לא יהי' מוקף בג' מחיצות, וכמוש"כ שם במשנת רבי אהרן, וא"כ למה בעינין שערים מכוונים אפילו במוקפת חומה, ומוכח בדברי הגאון זצ"ל שמפרש דלפי המג"א באמת בעינין מפולש משעל"ש בכל אופן, ולא דוקא במוקפת חומה, דהוי זה מתנאי רח"ר לא שנא מוקפת חומה או לא, וכדעת כל הפוסקים המובא לעיל, רק כל דברי הגאון ז"ל אינו אלא לומר שאין לסמוך על דברי המג"א בזה משום שדברי הגר"א והמשכנ"י עיקר.

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעירות גדולות

לפום ריהטא בלשון הצמח צדק, וז"ל: "וכמו בעירנו ליובאוויטש אע"פ שהרחובות רחבין יותר מששה עשר אמה, הי' מקום לומר דלא הוי רח"ר כיון אינם מפולשים משער לשער, ר"ל אינן מכוונין זה כנגד זה, שהשער של המסילה ההולכת לעיר דובראוונא, והשער של המסילה ההולכת לוויטעפסק או לרודניא אינן מכוונין כלל זה נגד זה, רק הו"ל כמו מבוי עקום, א"כ י"ל דלא הוי רח"ר" עכ"ל, ומזה שהוסיף התיבות "רק הו"ל כמו מבוי עקום" משמע שזהו הגדר באינם מכוונים, דהוי כמו מבוי עקום, ומבוי עקום דמירי שם היינו כעין "ד", וכמו שמפורש בתחילת דברי הצ"צ עיי"ש וז"ל: "ויש להסתפק אם מבואות רחבים י"ו אמה והוא מבוי עקום כמין "ד" עכ"ל, ועי' עוד בתפארת יעקב שם שמדייק כן גם מלשון הרשב"א.

[1] ולפי דבריו יהי' יוצא לדינא לכאן, שאם הדרך מתעקם עכ"פ 90° לערך, אז לא מקרי מפולש משעל"ש, הא כל ששיעור העיקום הוא יותר משיעור 90° , עדיין מקרי מפולש ומכוון משעל"ש, אבל מלשון הפוסקים המובא לעיל שכתבו דבעינן מכוון "ממש", מוכח דאין לפרש כן אלא בעינן ביושר ממש, וכמוש"כ להדיא הגרש"ק דאפילו בפתח א' למזרח וא' למערב, כיון שאינם מכוונים זה כנגד זה אינו נקרא מפולש משעל"ש, וכמוש"כ להדיא גם המשכנ"י דלפי רש"י בעינן מכוון ביושר ממש.

בביאור יסוד הפלוגתא בשיעור העיקום

[2] והנה עיי"ש בתפא"י שכתב בביאור השיטה דאם אינו מתעקם הרבה עדיין מקרי שערי' מכוונים, דהוי דומה למה שכתבו הפוסקים לענין רח"ר שמתקצר באמצע ואין בו ט"ז אמה, שכתבו דאעפ"כ הוי רח"ר דא"א לרח"ר שתתלקט במלקט וברחיטני, וא"כ כ"ש לענין עקמימות, שייכא סברא זו, וציין לפירש"י דברים, על הפסוק את הדרך אשר נעלה בה, "אין דרך אשר אין בה עקמימות".

[3] ואמנם נראה שאין הנידון דומה לראי', דהא דאמרינן א"א לרח"ר כו', אינו אלא דמה"ט אמרינן שמתבטל חלק זו של הרה"ר המתקצר

הנה מה שאומר כי במה שהגשר אחד במזרח ואחד במערב אף שאין מכוונים זה נגד זה הוי מפולש, זה אין אומר ואין דברים, דהנה לשון רש"י בעירובין דף ו"ו [ע"ב], אבולי דמחוזת וז"ל שערי העיר מכוונים זה נגד זה וכו', ומבואר דבעינן מפולש שיחי' זה כנגד זה, ואין לומר דהכוונה רק בהצד שכנגדו, דא"כ מהו לשון מכוונים, ובע"כ הכוונה שיחי' מכוון ממש, וכו' ו[ברש"י דף ו' ע"א] בד"ה רשות הרבים, או שהי' רח"ר שלה מכוון משער לשער שיחי' מפולש דומה לדגלי מדבר וכו' מלשון מכוון מבואר כן דאינו מפולש רק במכוון זה כנגד זה עכ"ל, הרי להדיא דאפילו נמשכת הדרך מרוח מזרחית להצד שכנגדו דהיינו רוח מערבית, אלא שמתעקם קצת, עד שאינו מכוון ממש זה נגד זה, לא מקרי מפולש ואינו רח"ר, ומבואר שהגרש"ק מפרש לשון רש"י שהוא מקור לשון המחבר והמג"א כפשוטו, דבעינן שערי' מכוונים ממש זה נגד זה, ושיחא דרך ישר ממש שאינו מתעקם כלל.

[ג] וכן בשו"ת מהרי"א כתב ג"כ כעין לשון הפרמ"ג הנ"ל וז"ל: "ובמדינתנו רוב העיירות אין פתחי שערי העיר מכוונים "ממש" זה כנגד זה", ומוכח דבעינן ממש זה כנגד זה, וכנ"ל בשיטת הפרמ"ג.

[ד] וכן בשו"ת משכנ"י תפס בפשיטות דבעינן מכוון ביושר ממש וז"ל: "רק רש"י כתב כמה פעמים מכוון משעל"ש, בפ"ק דעירובין גבי כיצד מערבין רח"ר כו' ושם ע"ב גבי ירושלים כ' שהי' רח"ר שלה מפולש משעל"ש ומפולש כו' משמע דבעי' "מכוון ביושר ממש", והדבר צ"ע לדינא, ובירושלמי לא משמע כן, דהא עכ"פ בפיוסרוס היתה דרך עקמימות ופשיט ר"י דהוי רח"ר" עכ"ל, הרי להדיא שמפרש כוונת רש"י, שהו מקור לשון המג"א, דבעינן מכוון ביושר ממש.

[ה] והנה בספר תפארת יעקב להרה"ג יעקב זונדל קרויזער שליט"א (ח"ב פרק ל"ח עמוד קפ"ט), כתב לדייק מלשון הצמח צדק מתוך שמסתפק לענין מבוי עקום כמין ד' אי הוי בגדר רח"ר, משמע דכל שלא מתעקם הדרך בפעם א' כמו ד' נחשב כמו שנמשך ביושר, ואכן כן משמע קצת

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

[י] ולכאור' רעת הב"א והצ"צ מבואר כהצד הב' הנ"ל, שהרי כתבו מח"ט לחלק בין מבואות לפלטיא, רבמבואות שעשוי למעבר בעינן מכוון משעל"ש, משא"כ בפלטיא העשוי להתקבץ שם לא בעינן מפולש משעל"ש, ומוכח דעתם כהצד הב' הנ"ל, אבל מלשון המחבר שכתב חינן מפולש משעל"ש על רחובות ושוקים דחינו פלטיא, וכמו שדייק בשו"ת מים רבים המובא לעיל, והמג"א הרי לא העיר כלום דחלוק בזה דין פלטיא מסרטיא, ומוכח דעת המג"א² כהצד הא' הנ"ל ולא תליא כלל בניחא תשמישתי, וכן מוכח גם בדעת שו"ע הרב והערוה"ש.

[יא] ונראה דלפי הטעם הב' הנ"ל דבעינן שערים מכוונים כי היכי דליהוי ניהא תשמישתי, דאם אינם מכוונים צריך לסבב הילוכו ולא ניהא תשמישתי, לכאור' מסתבר דחינו דוקא במתעקם הרבה כעין ד', אבל בעיקום קצת אין סברא שבזה לא ניהא תשמישתי, ומשא"כ אם נאמר כהצד הא' הנ"ל, דבעינן מפולש משעל"ש משום דילפינן מדגלי מדבר שכך הוא צורת רה"ר, והוי כמו שאר תנאי רה"ר דאינו תלוי בניחא תשמישתי, א"כ מסתברא דבעינן ממש מכוון זה נגד זה, וכמוש"כ הפרמ"ג והגרש"ק, דומיא דרגלי מדבר.

סימן ג

האם בעינן מפולש ומכוון לכל אורך העיר

[א] הנח בשמירת שבת כהלכתה פרק י"ז הערה י"ח הביא בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל וז"ל: "ושמעתי מהגרש"ז אויערבאך שליט"א, דלדעת הסוברים שאין צריכים דוקא ס"ר אין להקל גם אם הרחובות אינם ישרים, דמכיון דיש עכ"פ

² היינו דמלשון המחבר אין הכרח גמור דיתכן דס"ל להלכה כמ"ד ארומ"מ, כמוש"כ בשו"ת מים רבים המוכח בפנים, וממילא כודאי שאין חילוק בין סרטיא לפלטיא, כיון שעיקר הטעם משום כיטול מחיצות וכשנ"ת לעיל, אבל עיקר החכמה הוא כדעת המג"א, דס"ל להלכה דאין קיי"ל לא ארומ"מ, וע"כ לשיטתו הוי דין שערים מכוונים תנאי כרה"ר ולא משום כיטול מחיצות, וכשנ"ת לעיל, ובפרט בדעת השו"ע הרב כשנ"ת כל זה לעיל, ולדידהו מוכח כשנ"ת בפנים דאין הטעם משום לא ניהא תשמישתי.

לשאר רה"ר, דשם הא מיירי שברח"ר שלפני' ולאחר' יש ט"ז אמה, ולכן אחני לן חך טעמא ר"א לרה"ר שתתלקט, שיתבטל זה החלק להרה"ר שמב' הצדדים שיש בו כל תנאי רה"ר, וכן איתא בב"א לענין שיעור ס"ר שאם יש ס"ר בב' צדדים ובאמצע מתקצר, מתבטל האמצע להרה"ר, מח"ט דא"א בכל פינות שאתה פונה שיהי' ס"ר.

אבל הכא בנידוד, הלא כל הדרך נתעקם, ולא רק שחלק קטן באמצע יש בו החסרון שאינו מפולש, אלא דע"י העיקום הא יש בכל הדרך כולו החסרון שאין השערים מכוונים זה כנגד זה, וממילא לא שייכא כאן כלל חך טעמא דא"א לרה"ר שתתלקט, שהרי אנו דנין אם יש בכללות הדרך תנאי רה"ר, וזה שאין דרך שאין בו עקמימות, אינו טעם שיהי' רה"ר, וכמו לענין ס"ר, הרי כתבו הפוסקים דמה"ט אין רה"ר בזה"ז משום דלא שכיחא דרך שיעברו בו ס"ר, ואטו נאמר דמשום שלא שכיחא כה"ג, הוי רה"ר גם בלא"ה, וה"ה לענין מפולש, שזה שאינו שכיח דרך בלי עקמימות, אינו טעם שלא נדקדק בתנאי זה.

[ט] אבל הנראה בזה, שהדבר תלוי בטעם דבעינן מפולש ומכוון משעל"ש, וכבר כתבנו מזה לעיל דבביאור יסוד חך דינא י"ל בב' אופנים, א' דילפינן מדגלי מדבר תנאי בצורת רה"ר, אף שבעצם אין כאן סיבה מסברא שיתבטל בכך דין רה"ר, וכמו לענין אינו מקורה, הרי לא מגרע כלום בתשמיש הרבים אם יהי' מקורה, אדרבה הרי יחא נוח יותר הילוך הרבים, שיהא הקירוי מגין להם מפני השרב והשמש, וע"כ צ"ל דבעינן שיהא רה"ר בצורתה דומה לדגלי מדבר, וכן הדבר לענין שערים מכוונות, דבעינן שיהא הדרך נמשך ביושר בלי עיקום דומה לצורת מחנה לוי' במדבר שהי' נמשך ביושר לכל אורך המחנה שהוא העיר, וכמו"כ בעינן שיהא הדרך נמשכת ביושר לכל אורך העיר, ב' י"ל דע"י העיקום מגרע שפיר תשמיש הרבים, דע"י שצירף להקיף הילוכו סובב והולך, וקא מפיש בהילוך, אינו ניהא תשמישתי' כל כך.

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעירות גדולות

י"ל דלא הוי רה"ר, אכן כיון שכולם מפולשים לפלטיא הוא הרחוב שבאמצע העיר שם החניות כולם א"כ חשיבי כולם רה"ר, שבצד אחד המבוי מפולש למסלה ההולכת לדובראונא ובצד השני מפולש לפלטיא הוא הרחוב ופילוש זה מכוון זה נגד זה עכ"ל.

ומתבאר מתוך דברי הצ"צ שהמציאות שם, שהי' הרחוב ישר ומפולש מראש העיר מצד א' עד הפלטיא שהי' באמצע העיר ששם היו החניות כולם, וכן מצדו האחר של העיר, הי' הרחוב ישר ומפולש עד להפלטיא, אך שני ראשי הרחובות, משני קצות העיר, לא היו מכוונים זה נגד זה, ומתוך כך הוא דן אי הוי זה הדרך רה"ר, כיון שאין שעריו מכוונים זה נגד זה, ומסקנתו דהוי רה"ר (להפוסקים דלא בעינן ס"ר) מטעם דעכ"פ מפולש משני ראשי לרה"ר, היינו מצד א' מפולש לסרטיא, ובצד השני מפולש לפלטיא, והוי רה"ר כדין מבוי המפולש מב' ראשי לרה"ר כדאיתא בשו"ע סי' שמ"ה סעי' ח' וט' עיי"ש.

ומוכח דעת הצ"צ שהפירוש שעריו מכוונים, היינו שער ותחילת הדרך מקצה העיר מזה, יחא מכוון נגד קצתו האחר, בצד האחר של העיר, ולא סגי בזה שיש שיעור רה"ר ט"ז אמה שהוא ישר, שהי' מאי דמסיק הצ"צ דהוי רה"ר (להפוסקים דלא בעינן ס"ר), הוא לא משום שחלק זו של הרחוב כשלעצמו שמתחילת העיר ועד להפלטיא הוא ישר בלי עיקום, והוא רה"ר מצד עצמו, אלא הוצרך לבוא מטעם דהוי מפולש מב' ראשי לרה"ר, וזהו דין מבוי המפולש מב' ראשי לרה"ר דהוי דינו כרה"ר, ולמה לא הוי רה"ר מצד עצמו כיון שהוא מכוון משעל"ש כשיעור ט"ז אמה, ומוכח דבעינן שיחא הדרך נמשך בלי עיקום מקצה העיר ועד קצתו האחר, וכמוש"כ דשם לא הי' מכוון משני קצות העיר אלא הי' כמבוי עקום.

[ה] וכן עיי' בדברי מלכיאל בח"ג בהשמטה לסי' י"ח שדן אודות תיקון עירובין לעיר אדעס כתב וז"ל: "צריך לראות אם יש שם מבואות מפולשות רחבות ט"ז אמה", ובח"ד סוף סי' ג' הוסיף לפרש כוונתו, וז"ל: "ע"ד מ"ש בחיבורי

מקום של ט"ז על ט"ז אמה, שהוא מפולש ואינו עקום", והרי ממילא גם השאר דינו כמפולש לרה"ר, וגם מסתמא יש בכל מקום שיעור של ט"ז אמה שהוא מפולש, ולכן יש להחמיר לחשוש שזה רה"ר עכ"ל, ולפי זה צ"ל שבזמן הראשונים שכתבו להקל מטעם שאינם מכוונים משעל"ש, ע"כ שהיו הדרכים מסתובבים כ"כ הרבה בעקלתון עד שלא הי' שכיח אפילו ט"ז אמה בלי עיקום.

והנה לפי שיטת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל יוצא שכל הרחובות שלנו (חוץ מ'דעד – ענד) הם מפולשים משעל"ש, שהי' כל "בלאק" בפנ"ע מפולשת מב' צדדיו ונמשך בלי עיקום מקצה הא' ועד קצתו השנית.

[כ] ואמנם מצינו הרבה פוסקים שתפסו בפשיטות דהא דארמינן דבעינן מפולש "משעל"ש", היינו משער זה של העיר לשער השנית, כלומר שיחא נמשכת ביושר בלי עיקום מקצה העיר ועד קצתו.

[ג] דעיי' בית אפרים (דף מ"ה) וז"ל: "ומ"ש רש"י בעירובין דף ו' כיצד מערבין רה"ר, וכן בירושלים ואבולי דמחוזא ששערי העיר מכוונים זה כנגד זה, כו' אבל פלטיא אין תלוי רה"ר שלה בשערי העיר מכוונים זה כנגד זה אם לאו" עכ"ל, הרי להדיא שפיי' שערים מכוונים דבעינן שערי העי' מכוונים, ולא על הרח"ר שיחא שערי הרח"ר מכוון.

[ד] וכן עיי' צמח צדק וז"ל: "וכמו בעירנו ליובאוויטש אע"פ שהרחובות רחבין יותר מששה עשר אמה, הי' מקום לומר דלא הוי רה"ר כיון אינם מפולשים משער לשער, ר"ל אינן מכוונין זה כנגד זה, שהשער של המסילה ההולכת לעיר דובראונא, והשער של המסילה ההולכת לוויטעפסק או לרודניא אינן מכוונין כלל זה נגד זה, רק חו"ל כמו מבוי עקום, א"כ

" ואגב חזינן דעת הגרש"ז אויערבאך ככל הפוסקים הנ"ל דנוהגת תנאי מפולש גם באינה מוקפת חומה, ושחפירוש כחך תנאי הוא דבעינן ביושר ולא בעיקום.

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

יה' אפילו ט"ז אמה בלי עיקום, וע"כ דבעינן מפולש לכל אורך העיר.

[ח] ועי' במכתב מהרה"ג שלמה דוד כהנא זצ"ל, מראשי ועד הרבנים בעיר ווארשא (נדפס בהמאור טבת תשכ"ב) וז"ל: לדעתי בעיירות קטנות שדרך המלך עוברת בה ומפולש מעבר אל עבר יש יותר חשש מעיירות גדולות, כי ההיתר של ששים רבוא אינו ברור, והמשכנ"י בתשובה ארוכה להגאון ראז"מ קרא תגר על ההיתר הזה, ומחמיר להצריך דלתות, וההיתר של אינו מפולש מוסכם ונתקבל, ולא ראינו מי שחולק ע"ז, ועי' בב"י סי' שמ"ה ומ"א ס"ק ה' שפירשו דמפולשים היינו שהשערים מכוונים זה כנגד זה ובכסף משנה ה"ל שבת פי"ד ה"א. ובעיירות גדולות לא נמצא מפולש כלל, וכן בעירונו נוהגין מן הדרות שלפנינו בתיקון עירובין, ובל לחוש לרה"ר דאורייתא להצריך דלתות, עכ"ל.

והנה כתב להדיא דבעינן מפולש "מעבר לעבר", והיינו מקצה העיר ועד קצהו, וכן מוכח ממ"ש דבעיירות גדולות לא נמצא מפולש כלל, והרי מפולש כשיעור ט"ז אמה בודאי מצוי טובא.

[ט] ובשו"ת ויען יוסף מהגאון אברק"ק פאפא זצ"ל בסי' קצ"ה וז"ל: "דבעי עוד תנאי להיות רה"ר גמור, שיהא מפולש משעל"ש, ופי' המג"א דהיינו שיהי' שערי העיר מכוונים זה כנגד זה", הרי שתפס בפשיטות דבעינן שערים מכוונים לכל אורך העיר.

הרי נתבאר דעת כמה פוסקים דס"ל דבעינן תנאי מפולש ושערים מכוונים לכל אורך העיר, ולא סגי בשיעור ט"ז אמה מפולש.

סימן ד

האם יש פלטיא בשכונת בארא פארק

הנה יש שעוררו שאולי רחובות הקני" כגון רחוב י"ג או י"ח כיון שמייוחדים לקני", ויש מהחנניות שמניחים הסתורה בחוץ, וכמה בני"א מתעכבים בחוץ לקנות, א"כ אפשר דהוי בגדר פלטיא, שהוא מקום שמתקבצים לסתורה, וגם כאן הא מתקבצים בהרחוב לסתורה, וא"כ הא בפלטיא

ח"ג בהשמטה לסי' י"ח שאם יש מבוי מפולש רחב ט"ז אמה, היינו שיהא המבוי מפולש מקצה לקצה, אשר באמת אינו מצוי כלל בעיירות גדולות, ולזה נהגו לערב בכרכים גדולים מאור, ולא חששו למה שיש שם ס"ר כיון שאין ר"ה מפולש כנ"ל עכ"ל, ומוכח בדעת הד"מ דבעינן מפולש מקצה העיר ועד קצהו, ולא סגי במפולש שיעור רה"ר ט"ז אמה, וזהו שהוסיף דכוונתו "מקצה לקצה", דאלת"ה אלא דסגי במפולש כשיעור ט"ז אמה, וכמו כל בלא"ק שלנו, א"כ הא בודאי מצוי טובא כה"ג בכרכים גדולות, וכמוש"כ הגרש"ז אויערבאך שאין להקל מטעם זה דבודאי יש שיעור ט"ז מפולש, ואיך כתב שעל זה סמכו לערב בכרכים הגדולות שיש בהם ס"ר, אלא ודאי בעינן שיהא מפולש מקצה העיר ועד קצהו וזה שפיר אינו מצוי כלל

[ו] וכן בשו"ת מהר"י אסאד וז"ל בסי' נ"ד: "ולכונ"ע נמי בלא תנאי דס' רבוא, הא מיהת מפולש משעל"ש שהפתחים מכוונים זה כנגד זה דוקא בעי' לתנאי רה"ר, אבל כל שאין הפתחים מכוונים זה כנגד זה מפולש משעל"ש הוי רה"י גמורה, אעפ"י שאין דלתות" ננעלות כלילה, כמוש"כ הב"י בארוכה בסי' שמ"ה, ובמג"א סק"ו, ובמדינתנו רוב העיירות אין פתחי שערי העיר מכוונים ממש זה כנגד זה עכ"ל. הרי להדיא דבעינן שערי העיר מכוונים זה נגד זה.

[ז] ובשו"ת מהרש"ם ח"א סי' קס"ב כתב וז"ל: ולכן גם בעיירות הגדולות אם אין חדרכים מפולשים משעל"ש, ורחבים ט"ז אמה, וס"ר עוברים בכל יום, אין להם דין רה"ר, הרי שהביא תנאי זה על הכרכים הגדולים בזמנו שלא היו מוקפות חומה, ומוכח דלא ס"ל כהגרש"ז דהא לדירי' אין להקל כלל מטעם זה כנ"ל, וכן משמע ממ"ש בח"ג סי' קפ"ח, שדן שם לענין הדרך של מרכבת הברזל אי הוי רה"ר וז"ל: "ובפרט שאין בדרכים של מרכבת הברזל דוחב ט"ז אמה, וגם בעינן שיהא הדרך בעיר מפולש משער לשער וליכא" עכ"ל, ומשמע דבעינן שיהא לכל אורך העיר, וגם דבודאי בדרך של מרכבת הברזל העוברת בתוך העיר לא הי' מסתובב כ"כ שלא

בענין יסודי ההיתר לתיקון עירובין בעיירות גדולות

וכן כתבו להדיא כמה פוסקים ה"ה הצ"צ, מהר"י אסאד, דברי מלכיאל, הגרש"ד כחנא, מהרש"ם, ויען יוסף.

ב. נתבאר דעת הרבה פוסקים דבעינן שיחא נמשכת ביושר ממש בלי שום עיקום, ה"ה הפרמ"ג, מהר"י אסאד, שו"ת ובחרת בחיים, וכ"כ המשכנ"י בדעת רש"י שהוא מקור דברי השו"ע והמג"א.

ג. נתבאר דעת הרבה פוסקים דבעינן שיחא נמשכת ביושר לכל אורך העיר, ולא רק שיחא שיעור רה"ר מפולש.

ד. נתבאר שאין בשכונת בארא פארק שום פלטיא, ואפילו נחמיר שה"סיידוואק", של רחוב י"ג וכדו' נחשב לפלטיא, אבל זה ברור שרחוב העשוי לרכיבה, בודאי שאינו פלטיא, וא"כ אין שיעור רה"ר בה"סיידוואק" לחוד, וממילא שאין שום חשש פלטיא

ה. והיוצא לנו מכל זה, שחוץ ממה שנתבאר לעיל פרק א', עיקר יסוד ההיתר לערב בצוה"פ בעיירות גדולות שיש בהם ס"ר דיריין, שהוא משום שאין ס"ר עוברים בשום רחוב, עוד נוסף על זה צד גדול לחיתר משום שאינו מצוי בעיירות הגדולות שיחא דרך נמשכת ביושר מקצה העיר ועד קצהו, [ומשמע בדברי הפוסקים שבעיירות הקטנות הי יותר שכיח כחי'ג כמושי"כ הפרמ"ג דבעיירות שלחם שהי באמת מכוון ממש, סמכו על אידך היתירא דבעינן ס"ר לרה"ר], ושפיר יכולים לסמוך על דעת כל גדולי הפוסקים המובא בדברינו ולצרפם להיתר.

לא בעינן מפולש משעל"ש, וא"כ בטלה היתר מפולש מרחובות הנ"ל, וממילא גם שאר כל הרחובות הוי כמבוי המפולש מב' ראשיו לרה"ר דהוי עלי' ג"כ דין רה"ר, וא"כ בטלה היתר מפולש מרוב רחובות בארא פארק.

אבל נראה פשוט דלית כאן בית מיחוש כלל, כי אפילו נניח דהוי על כל רחוב י"ג תורת פלטיא כיון שיש איזה חניות שמתקבצים שם בנ"א, אבל ראשית דבר, הרי מצד החוק אינם יכולים בנ"א לקבוע את עצמם למסחר בכל הרחוב רק על איזה אמות, ואם מניחים הסחורה הרבה בחוץ, קונסים אותם, א"כ אינו בגדר פלטיא רק באיזה אמות, ושאר ה"סיידוואק" עשוי למעבר, ואפילו נחמיר שכל ה"סיידוואק" הוי עלה דין פלטיא, אבל זה ברור כי הרחוב העשוי לרכיבה בודאי שעשוי למעבר בעלמא, ואדרבה שם אסור להתעכב באמצע הרחוב, ובודאי שאין בנ"א מתקבצים שם כלל ועיקר, ואינו שייכא להיות פלטיא כלל, א"כ לכל היותר דהוי ה"סיידוואק" בגדר פלטיא, אבל הרי אין בה"סיידוואק" שיעור ט"ז אמה, וא"כ אפילו תאמר דהוי פלטיא בודאי דאינו רה"ר, וזה פשוט.

קיצור ותוכן דברינו

א. נתבאר שלפי דעת הרבה פוסקים נוהגת תנאי מפולש משעל"ש גם בעיר שאינו מוקפת חומה, דס"ל דא' מתנאי רה"ר הוא שיחא מפולש משעל"ש, והיינו שיחא שערים מכוונים זה כנגד זה, ולא כדעת הסוברים דדין שערים מכוונים הוי דין בביטול מחיצות, ואשר כן מוכח בדעת המג"א השו"ע הרב והערוה"ש והבית אפרים,

